



IMSA AMSTERDAM

SUSTAINABILITY & INNOVATION

Eemshaven Convenant of E-pact

Achtergronden en dilemma's
van de ontwikkelingen in de Eemshaven
en het aangrenzende Waddengebied

Essay, Hoofdlijnen en Bijlagen

Wouter van Dieren

Nanda Gilden

Tammo Oegema

Mark Olsthoorn

Jan Paul van Soest

Mariska Weijer

Mei 2009

NOD188

Inhoud

blz.

3	1. Het Waddenverhaal - de volgende episode
8	2. Inventarisatie
25	3. Conclusies en voorstellen
35	4. Mogelijke uitkomsten
	 Bijlagen:
37	1. Duurzame regionale ontwikkeling
47	2. Natuurontwikkeling
55	3. Energietransitie

Copyright © IMSA Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder toestemming van IMSA Amsterdam;

Not to be copied or transferred in any form without permission of IMSA Amsterdam.



1. Het Waddenverhaal - de volgende episode

November 2004 nam het parlement de voorstellen van het kabinet over om gaswinning in de Waddenzee toe te staan, de kokkelvisserij te verbieden en het Waddenfonds in te stellen. Winter 2009 werd het mosselconvenant gesloten tussen de sector en NGO's als Natuurmonumenten, Waddenvereniging, Stichting Wad en Vogelbescherming. Mei 2009 stagneerde het mosselconvenant (dat eind 2009 in detail moet worden afgevinkt) bij een behandeling in de Raad van State. Ondertussen hebben de NGO's samen met de wetenschap de plannen *Het Tij Geleerd* en *Het Tij gekeerd* ontwikkeld, waarvoor nog geen waddenfondsen zijn vrijgekomen, en zijn enkele andere projecten ingediend en toegekend en vele afgewezen. De Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers in Groningen heeft twaalf miljoen euro ontvangen voor kwelderherstel langs de Groninger kust. Overall in de provincie en op de eilanden zindert het van de activiteiten en ideeën om een stukje Waddenfonds binnen te halen. Het waddenherstel komt eraan, maar we zijn er nog lang niet. Er bleef veel liggen. De bepleite bestuurlijke hervormingen zijn niet doorgevoerd. Nog altijd is er een pan vol waddenspaghetti, bestaande uit zo'n 59 bestuurslagen, commissies en instituties die zich met het gebied bemoeien. Gemeenten, provincies, Rijk, regionale colleges, ministeries, landbouw- en visserijorganisaties, Natuurmonumenten, andere NGO's, Staatsbosbeheer, Domeinen, Raad voor de Wadden, Rijkswaterstaat. PKB, Structuurvisie, bestemmingsplannen.

In dit bestuurlijke bos zijn de bomen bijkans onzichtbaar. En als een onweerswolk boven dat bos hangen de door velen onbegrepen en gevreesde Wet milieubeheer en Natura 2000, ofwel de Natuurbeschermingswet c.q. de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn, in het kort de Natuurbeschermingswet of Nb-wet.

Van Den Helder tot Delfzijl zijn de Nb-wet en de Wet milieubeheer inmiddels krachtige instrumenten geworden om een halt toe te roepen over iedere denkbare ontwikkeling.

Beide instrumenten zijn ontstaan om het openbaar bestuur te dwingen meer respect te betrachten jegens de natuur, hetgeen in het pre-Nb-tijdperk veel te wensen overliet. De richtlijnen bevatten een redeneertrant die erop neerkomt dat het bestuur zijn huiswerk dient te doen en niet zomaar heen mag walsen over zeldzame habitats en bijzondere soorten. Doet men dat wel, dan kunnen bezwaarmakers afdwingen dat beoogde plannen worden heroverwogen of gestopt. De kleinste omissies in de vergunningverlening kunnen worden gebruikt om bezwaar te maken bij de bestuursrechter, die de bezwaarden om vooral formele redenen doorgaans gehoor geeft, zo leert de praktijk.

Aldus is een nieuwe situatie ontstaan tussen het openbaar bestuur en ondernemingen enerzijds en bezwaarmakers anderzijds. In de praktijk komt dit neer op een vetorecht. Voor alle partijen zijn hierdoor nieuwe dilemma's gegroeid, zelfs voor de bestuursrechter. Die laatste (de Raad van State) heeft daarom onlangs bij het Europese Hof gevraagd om een prejudiciële uitspraak met betrekking tot de marges die zouden kunnen worden toegestaan bij de beoordeling van emissieprofielen. Dit om te vermijden dat een Haagse uitspraak in deze wordt overruled door Luxemburg. De bestuurspaniek is uitgebroken, want gevreesd wordt dat we nu een paar jaar moeten wachten op die uitspraak en dat ondertussen het land op slot gaat, zoals men dat noemt. Geen grote projecten meer voorlopig, geen wegeaanleg, geen bouw van centrales en fabrieken. Het zou kunnen. Hoewel de meeste emissies (NOx, SO2, fluoride, ...) behoorlijk zijn gedaald en aan allerlei normen voldoen, blijken er toch onzekerheden genoeg om schorsingen af te dwingen, o.a. voor het starten met de bouw van centrales in de Eemshaven. Hetgeen voor Greenpeace, de bezwaarmaker, aanleiding gaf tot een feestje, want dit wordt gezien als een victorie tegen kolencentrales.

Indien industrie en bestuur voor hun plannen niet voldoen aan een paar nogal eenvoudige voorwaarden, dan gaan die niet door. Er moeten z.g. Dwingende Redenen van Groot Openbaar Belang zijn, door ons ironisch DRGOB genoemd, omdat dit struikelwoord zo symbolisch is voor de knoop waarin het bestuur zichzelf heeft verstrikt. Een DRGOB is zelden aan te tonen. Een windmolenpark in Noord-Groningen bijvoorbeeld haalde het niet bij de bestuursrechter, aangezien het belang ervan niet zou opwegen tegen het belang van de open waddenhorizon ter plaatse. Als de minister in de vergunningen voor Eemshavencentrales schrijft dat er sprake is van DRGOB, omdat het kabinet heeft gekozen voor kolencentrales als transitiestrategie, valt daar veel op af te dingen. En dat gebeurt dan ook. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de vaargeulverdieping. De huidige scheepvaart heeft genoeg aan twaalf meter. Toekomstige kolencarriers of LPG-tankers behoeven wel vijftien tot zeventien meter, plus een verbreding, maar als centrales noch LPG-terminals voldoen aan DRGOB-criteria, dan vervalt het belang van de diepere vaargeul.

Toch hebben overheden, bedrijven en de havenschappen contracten afgesloten, met elkaar, toeleveranciers en aannemers, om bouw en baggerwerk aan te vangen. De al opgetreden kabelkinken leidden inmiddels tot honderden miljoenen euro's aan schadeposten, wat welbeschouwd een schandaal is. En de schuld ligt niet bij de bezwaarmakende NGO's, maar bij alle partijen, want de boter druipt van aller kruinen. Het openbaar bestuur dat doet alsof alles okay is en de vergunning afgeeft; het bedrijfsleven dat zich vastlegt en niet beseft dat zulks kortzichtig is – want dat er procedures zouden volgen viel gewoon te voorspellen. Maar nee. Een ondernemer vroeg ons waarom die wadden nou toch zo belangrijk waren! En er waren toch vergunningen afgegeven?



Een topbestuurder meldde dat hij “waterdichte afspraken” heeft met ministers – en dus zou er gebouwd worden. Ministers kunnen echter niet om de Nb-wet en de Wet milieubeheer heen, en het laatste woord is bij de bestuursrechter.

De impasse is totaal en de winnaars tellen hun knopen. Vetorecht op alles wat er in en om de Waddenzee kan komen, dat is geen geringe verantwoordelijkheid.

De uiterste consequentie van zowel de frisse moed waarmee de plannenmakers dachten de havens en industriegebieden in de Waddenzee vol te bouwen, als van wat de bezwaarmakers weten te stoppen, bestaat uit een impasse. Plannenmakers die zich onvoldoende realiseren hoezeer zij maatschappelijke ontwikkelingen bruuskeren die gaan over de natuur, over klimaat, over CO₂-emissies en kolenstook staan met lege handen. Bezwaarmakers die inmiddels al honderden miljoenen aan kosten hebben uitgeprocedeerd vieren hun triomfen. De grote vraag is wie hier de echte verliezers en winnaars zijn. Wordt de natuur er beter van? Stoppen we zo de klimaatverandering? Redden we zo de Waddenzee? En hoe moet het met de regionale economie? De werkgelegenheid?

Het valt te verwachten dat er nu een soort natuuroorlog uitbreekt. De bedrijven zouden er wellicht goed aan doen de Staat aansprakelijk te stellen. De overheid, die het groene licht tot contracten en constructie geeft in de vergunningen zonder het bedrijf te waarschuwen dat die weinig voorstellen en al helemaal geen garanties bieden, zou men voor de kosten kunnen laten opdraaien. De betrokken NGO's zou men moreel aansprakelijk kunnen stellen voor zoveel verspilde euro's, die een beter doel hadden kunnen dienen. Driehonderd miljoen, daarvoor had half Nederland een zonnepaneel op het dak kunnen installeren – goed voor Duitse toestanden, waar inmiddels achttien procent van de elektriciteit via het zonnedak wordt opgewekt. Hier verdampt dat geld in de schadeclaims van aannemers en toeleveranciers.

Een natuuroorlog over onbespreekbare en ondefinieerbare doelstellingen, want nogmaals: welke natuurwinst is er aldus geboekt? Worden de kolencentrales ermee uit het gidsland verbannen?

En het bedrijfsleven; zo blind als het was voor deze blunders?

Daarom gaan we terug naar af.

In alle energiemogelijkheden komen we waarschuwingen op ieder niveau tegen. De energievraag zal tot 2050 wereldwijd met 45 procent stijgen. Alles uit de kast, zo luidt het motto. De laatste druppels olie uit de laatste putten. Een periode van nog eens vijftig tot tachtig jaar olie, gas en



kolen moet worden ingezet. En alles uit de kast om de bijkomende CO₂-emissies te neutraliseren. Zoals *carbon capture and storage* (CCS), waartoe oude gasvelden zich goed lenen.

Ook de CO₂-uitstoot groeit nog eens met zo'n veertig tot vijftig procent, en de klimaateffecten van dit alles zouden drastisch kunnen uitpakken. Op een in maart 2009 gehouden conferentie in Kopenhagen kwamen de aanwezige 2500 wetenschappers tot nog niet eerder uitgesproken conclusies: bij ongewijzigd beleid wordt het al in 2050 zo'n zes graden warmer en stijgt de zeespiegel bijna twee meter. Om aan de energievraag te voldoen ontkomen we niet aan de inzet van fossiele brandstoffen. Om het klimaat te sparen mag dat echter weer niet, tenzij de bijbehorende CO₂-emissies worden afgevangen. Kolencentrales zullen dan ook in de hele wereld worden bijgebouwd, ook ter vervanging van afgeschreven vermogen. En CO₂-afvang moet verplicht worden.

Voor de Eemshaven zou dit waarschijnlijk niet voldoende zijn, want zelfs als aan deze eisen wordt voldaan, is het nog de vraag of bezwaarmakers niet langs een omweg alsnog van alles kunnen blokkeren. Als er geen DRGOB vallen aan te tonen, bijvoorbeeld. Of als de in de Nb-wet gestelde vraag naar de alternatieven met ja beantwoord moet worden. Ja, je kunt zoveel Megawatt ook anders en elders opwekken. Of als de bouwhoogte wellicht niet conform de PKB is.

Op dit alles zullen de bouwers een antwoord moeten vinden, en dat vereist aanpassingen, flexibiliteit en meegaandheid. Bij al in contracten vastgelegde bestellingen zal dat moeizaam blijken te zijn. Men kan ook afzien van de plannen. De schadepost (voor Nuon) is al zo groot, en er komt een moment dat men wellicht beter ten halve moet keren. Wat zal de nieuwe eigenaar, Vattenfall, ervan denken? Op veel begrip voor het moeras van de Nederlandse Nb-wet hoef je in Zweden niet te rekenen. En hoe zit het met RWE en Essent? Met Advanced Power? Met Vopak?

En dan de NGO's met het vetorecht. Het is prijssschieten. De wetgever en de bestuursrechter staan voor de onmogelijke opgave om gewenste bouwactiviteiten tot ongewenst te verklaren, op gronden die juridisch waterdicht lijken, maar soms weinig de ecologische realiteit beroeren.

Het ecosysteem is permanent in beweging, vooral sinds de klimaatverandering ook de waddennaatuur heeft bereikt. De hoofdmoot van de Nb-wet gaat over de instandhouding, dus een vaste toestand, terwijl de natuur dat niet meer is. Bijgevolg is er veel onzekerheid. En de bestuursrechter laat die onzekere factoren steeds zwaarder wegen.

Dit betekent dat er talloze aanknopingspunten zijn om het vetorecht uit te oefenen. En omdat de achterban dat verwacht, zullen de NGO's dat ook volgaarne doen.



Niettemin is er aan die zijde van de waddenpolitiek ook een dilemma, en dat gaat over legitimiteit. De legitimatie naar de achterban bestaat uit allereerst het veto, waarvan de wet het maximale gebruik in handen van de NGO's en de burger heeft gegeven. De legitimatie naar de politiek en de publieke opinie bestaat uit de algemeen geldende regel van redelijkheid en billijkheid. Noord-Nederland wil investeringen, en de Eemshaven is een industriegebied, geen natuurmonument.

De conclusie is dat er een paradoxale situatie is ontstaan. Die kenden we al bij de kokkelvisserij, de mosselen en de gaswinning. In die gevallen hebben we gezocht naar een win-win voor iedereen. Onderhandelingen, zoals die in echte wereld aan de orde van de dag zijn.

Daarom zijn we met iedereen gaan praten. Met de vraag waar de pijn zit. Of onderhandelingen wenselijk zijn. Waar liggen de grenzen, waar is er nog flexibiliteit?

Het vervolg van deze notitie geeft een indruk van de stand van zaken: bevindingen van gesprekken met stakeholders, plannen, procedures, issues, posities, opties. Zo veel is in elk geval wel duidelijk: men wil een duurzame haven Eemsmond, maar de vele conditionaliteiten vormen een ingewikkelde kluwen waarover de regie vooralsnog niet voldoende wordt gevoerd.

Wordt het lose-lose of wordt het win-win ? Dat is de grote uitdaging.

Wouter van Dieren

2. Inventarisatie

De Eemshaven ligt aan het Eems-Dollardgebied dat als onderdeel van het uitgebreide Waddengebied deel uitmaakt van Natura 2000. Dat betekent dat ondanks de bestemming industrieterrein/zeehaven bij alle plannen gekeken moet worden naar mogelijke invloeden op de omgeving, aldus de Nb-wet. Daarnaast zijn er de KRW (Kaderrichtlijn water), de Wm (Wet Milieubeheer) en andere wetten die stevige grenzen stellen aan de mogelijke invloed van de bedrijvigheid in de Eemshaven op water, natuur en milieu – ecologie in het algemeen.

De mate waarin daarmee rekening is/wordt gehouden verschilt, zo is ons gebleken; sommige plannen en activiteiten geven er blijk van hier terdege rekening mee gehouden te hebben, andere slechts marginaal.

Daarnaast speelt de ambitie van bedrijven om duurzaam te produceren en deel uit te maken van een “duurzame Eemshaven”. Maar zijn de verschillende producten en productiefaciliteiten “duurzaam” of in elk geval “meer duurzaam” dan wat gebruikelijk is? Wat is de totale ecologische footprint van die bedrijven? Is de CO₂-footprint bekend en beschikbaar? Naar verwachting is die erg groot, en is CCS dan noodzaak of alleen doekje voor het bloeden? In hoeverre dragen de investeringen bij aan instandhouding van productietechnieken die in feite niet duurzaam zijn? Of kunnen ze dat wel worden? In hoeverre is er bij het *design* al ingespeeld op de mogelijkheden voor *industrial ecology*?

De bulk (qua investeringen, benodigd oppervlak) van de nieuwe plannen is gerelateerd aan een speelveld dat niet specifiek is voor de regio Eemsmond maar dat is gedefinieerd op landelijk en zelfs Europees niveau: de energievoorziening/broeikasdiscussie, daarbij rakend aan de vormgeving van energietransitie.

In dit hoofdstuk worden de meest pregnante onderdelen van deze speelvelden nader geduid; in de bijlagen behandelen we kaders en plannen op elk gebied.

2.1. Eindelijk een impuls voor de Eemshaven

In 1973 is de Eemshaven aangelegd. De verwachtingen waren hoog gespannen. Bedrijven zouden naar de Eemsmond trekken, schepen zouden af en aan varen, de hele regio zou naar een hoger plan worden getild.



Wikipedia: “*De Eemshaven was ontworpen voor grootschalige activiteiten in de olieraffinage en basischemie. De oliecrisis stak echter een spaak in het wiel, waardoor er noch olie- noch chemische industrie van de grond kwam. De enige bron van inkomsten vormden (grote) schepen, die tijdelijk in de haven werden gestald (en waarvoor het havenschap geld ontving). Een van de topattracties was de olietanker Aiko Maru (lengte 365 m, breedte 70 m, 430.000 ton draagvermogen). Dat schip arriveerde op 22 april 1983, en was de oorzaak van de langste file ooit in de Provincie Groningen - 22 kilometer, van Delfzijl naar de Eemshaven. In 1978 werd een 600 meter lange handelskade in gebruik genomen. Deze kade werd in 1984-1985 nog eens met 550 meter verlengd. In die jaren werd ook de Julianahaven uitgebreid. Vanaf de bouw van de kade begon zich kleinschalige bedrijvigheid te vestigen in de Eemshaven. [...] In de jaren '90 werd de eerdere aandacht op industrie losgelaten. Het accent bij de ontwikkeling van de haven ligt nu op logistieke bedrijvigheid, waaronder overslag. Het eerste initiatief op dat gebied was een fruitterminal, die in 1986 voor circa 120 miljoen gulden werd aangelegd, maar mislukte. De terminal werd in 2000 afgebroken.*”

Nu, nadat het dertig jaar lang relatief stil is gebleven in de Eemshaven, beginnen de (industriële) ontwikkelingen van de grond te komen. In de loop der jaren is op het braakliggend terrein – 69 hectare met bestemming industriegebied – ondertussen een moerasgebied met natuurwaarden ontstaan. In 2001 is Harm Post aangesteld als directeur van Groningen Seaports om de bedoelde bedrijvigheid en ontwikkelingen in de Eemshaven een impuls te geven. Dat lijkt te lukken: meerdere bedrijven ontwikkelen investeringsplannen voor vestiging in de Eemshaven.

Ontwikkelingen na 2000:

2003 - plannen voor sloopwerf Ecodocks

2004 - het recyclingbedrijf Theo Pouw start een grote nevenvestiging in de Eemshaven

2006 - ontmanteling van de afbouwwerf Volharding (voorheen Pattje)

2006 - start van de moutfabriek Holland Malt

2007 - sloopwerf Ecodock is ter ziele

2007 - het bedrijf Biovalue start met de productie van biodiesel (jaarproductie 240 miljoen liter)

2008 - het Eemshavencomplex wordt uitgebreid met de Beatrixhaven. AG Ems start haar Borkumlijn vanuit deze haven en Wijnne & Barends opent er een containerterminal

2008 - NorNed-kabel wordt operationeel met een onderzeese stroomkabel tussen Noorwegen en Nederland

2008 - start (en stop vanwege schorsing vergunning) bouw van de elektriciteitscentrale van Nuon (1200 Mw)

2008 - opening van het datacenter TCN, met Google als grootste klant

2009 en verder - uitbreidingen, aanleg multifuelcentrale Nuon, centrale van RWE en gasge-

stookte STEG-centrale van Advanced Power en LNG-aanlanding (Essent, Vopak, Gasunie), olie-opslag Vopak.

Samen met overheden worden bovendien vele andere initiatieven ontplooid om de economie een impuls te geven, vaak met duurzame intenties. Denk aan programma's als Costa Due (opgevolgd met Eemsdelta Green) en Energy Valley, die versterking van de economie als doelstelling hebben (zie bijlage 1 voor een overzicht van de verschillende initiatieven en programma's). Dat is hard nodig nu "In Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving [...] rekening [moet] worden gehouden met een krimpende bevolking, werkgelegenheid en draagvlak voor voorzieningen."¹ De werkloosheid in delen van Oost- en Noord-Groningen is naar verhouding hoog. De bevolking van de provincie piekte in 2004 en is nu dalende. De daling is het sterkst onder de jongere leeftijdsgroepen, de 65+-categorie stijgt onverminderd verder (CBS).

De inzet gaat zijn vruchten afwerpen en initiatiefnemers komen met concrete investeringen.

2.2. Vaargeul

Rijkswaterstaat Noord-Nederland heeft het voornemen om de vaarweg Eemshaven-Noordzee te verruimen. Onder de verruiming wordt verstaan het verdiepen van de vaarweg Eemshaven-Noordzee vanaf de huidige streefdiepte van 14 meter –NAP tot 15,5 meter –NAP en het verbreden van de vaarweg tot driehonderd meter op de rechte stukken en vierhonderd meter in de bochten. In 2010 dient de verruiming plaats te vinden. Niet over het hele tracé hoeft de geul verdiept te worden; het gaat om een keileem-/kleibult bij de aftakking naar de Eemshaven en zand op het Noordzeestuk.

De verruiming is nodig om de Eemshaven bereikbaar te maken voor schepen met een diepgang van veertien meter. Verschillende bedrijven hebben de Eemshaven op het oog als vestigingslocatie voor energiegerelateerde activiteiten, zoals een LNG-terminal en elektriciteitscentrales. De zeehaven trekt deze activiteiten aan vanwege de strategische ligging en de ambitie van Groningen Seaports om de Eemshaven tot een belangrijk duurzaam energiecentrum te ontwikkelen. Het kunnen doorgaan van deze activiteiten is afhankelijk van de bereikbaarheid van de Eemshaven vanaf de Noordzee en daarmee van de verruiming van de vaarweg Eemshaven-Noordzee. Het baggerwerk zal voornamelijk plaatsvinden t.b.v. de verdieping (kolenschepen, olietankers), en in mindere mate t.b.v. verruiming (LNG-schepen). Ook een aantal Duitse havens heeft belang bij

¹ Bijdrage POP Provincie Groningen Notitie Demografie, ABF Research.



verruiming: Emden heeft havenuitbreidingsplannen en er is ook een kolencentrale van Dong gepland bij Emden.

De politiek (bij monde van toenmalig V&W-minister Peijs) heeft aangegeven de verruiming van de vaarweg te willen faciliteren. Daarnaast is er in de PKB (planologische kernbeslissing) Derde Nota Waddenzee (zie bijlage 2) rekening gehouden met de verruiming.

Er moet onderscheid worden gemaakt met de plannen voor de uitbreiding van de Eemshaven zelf: vaargeulverruiming is een RWS-project; havenuitbreiding is een project van Groningen Seaports.

In 2006 is de startnotitie geschreven. De meeste inspraakreacties komen uit Duitsland. Bezwaren betreffen invloed op morfologie en stromingspatronen en daarmee op dichtslibbing van Duitse havens (Leer), ecologische kwaliteit, vispotentieel, badwaterkwaliteit en kustverdediging en eilandintegriteit (Borkum). Door toename van de scheepvaart vreest men ook voor de nautische veiligheid en luchtkwaliteit. Hieronder in meer detail.

Verruiming van de vaargeul komt tegemoet aan belangen van bedrijven en de regionale gemeenschap, maar stuit ook op weerstand bij uiteenlopende partijen. Dat uit zich in bezwaarschriften in de vergunning- en m.e.r.-procedure. Er wordt bezwaar gemaakt tegen de vaargeulverruiming om de volgende redenen.

- Er is vrees dat de baggerwerkzaamheden die voor vaargeulverruiming nodig zijn tot extra vertroebeling zullen leiden, met de kans op negatieve gevolgen voor het zeeleven.
- De vaargeulverruiming zou stromingssnelheden en waterniveau verhogen, wat weer kan leiden tot:
 - extra slibproblemen in de haven van Leer
 - verdrinking van droogvallende platen in de Eems-Dollard
 - meer vertroebeling verder stroomafwaarts.
- De ruimere vaargeul faciliteert extra scheepsbewegingen met grotere schepen. Dit kan leiden tot een toename van emissies met mogelijk negatieve gevolgen voor lokale luchtkwaliteit en een bijdrage aan verzuring/vermesting. Aan de andere kant: verruiming van de vaargeul maakt bevoorrading met grotere en dus efficiëntere schepen mogelijk. Minder scheepsbeweging is minder verstoring.

- De vaargeulverruiming van Eemshaven-Noordzee kan aanleiding zijn voor verdere uitbreidingsactiviteiten van de vaargeul stroomopwaarts (Emden-Eemshaven) en de haven van Emden, met nog grotere effecten op de hydromorfologie².

Belangen en zorgen

- Natuurorganisaties streven naar behoud en verbetering van de ecologische kwaliteit van de Waddenzee. Zij vrezen dat baggerwerkzaamheden en veranderingen in stroomsnelheid en waterpeil tot troebeler water zullen leiden, dus minder licht, minder fytoplankton, minder zuurstof en daarmee minder leven. Dat doorkruist de ambities neergelegd in meerdere natuurherstelplannen voor het gebied.
- Ook vissers vrezen dat door de baggerwerkzaamheden en de veranderende stroming minder te vissen valt. Het gaat hierbij m.n. om garnalen- en mosselvisserij verder stroomopwaarts. Studies zouden uitwijzen dat er geen relatie is tussen troebelheid en garnalenbestand (maar hoe zit het met de mosselen?).
- De gemeente Leer moet nu al veel baggeren om de haven toegankelijk te houden. Men verwacht daar dat na vaargeulverruiming in de toekomst nog meer gebaggerd moet worden, wat extra kosten met zich mee zal brengen.
- De vaargeul loopt op ongeveer anderhalve kilometer voor de kust van Borkum langs, het Duitse Waddeneiland met “Kurort”-status. Toeristen komen speciaal naar Borkum om te kuren, omdat daar de lucht nog schoon is. De plaatselijke economie is afhankelijk van deze bad- en kuurgasten. Mocht door de faciliterende werking van de ruimere vaargeul de scheepvaart met zijn vuile emissies toenemen, dan is dat een directe bedreiging voor (de geloofwaardigheid van) Borkum als kuuroord en dus voor het dagelijks brood van haar *beunruhigte* burgers. Daarnaast is men bezorgd dat de veranderde stroming gevolgen zal hebben voor de kustintegriteit van het eiland.
- Wat de geplande energiecentrales van Nuon en RWE betreft, is de ruimere vaargeul van direct belang voor de business case. Zonder verdieping zouden kolen in kleinere schepen worden aangevoerd, wat hogere kosten met zich meebrengt en waardoor de geproduceerde energie duurder zou worden.
- Vaargeulverbreding is nodig om de LNG-tankers binnen te kunnen laten. Het initiatief van Essent, Vopak en Gasunie voor een LNG-terminal lijkt daarvan af te hangen. Voor verruiming hoeft overigens minder volume gebaggerd te worden dan voor verdieping.

² De leer van de vormen in het landschap ontstaan door water. Hydromorfologie is de basis voor het huidige ecologische potentieel van een watersysteem en de waterkwaliteit die daarmee samenhangt (Wikipedia.nl).

- Voor GSP betekent de betere bereikbaarheid van de Eemshaven een belangrijke verbetering van de vestigingscondities, waardoor het aantrekkelijker zou worden voor andere bedrijven om zich in de Eemshaven te vestigen. Ook de lokale economie profiteert daarvan.
- Verschillende stakeholders geven aan dat ze het van belang vinden dat de geplande kolencentrales en de LNG-aanvoer de Nederlandse energievoorziening en buitenlandpolitiek minder afhankelijk maken van totalitaire, mensenrechten schendende regimes. Dit geldt ook voor de geplande strategische olie-opslag.
- Er zijn geluiden dat uitbreiding van de vaargeul tussen Emden en de Eemshaven en uitbreiding van de haven van Emden veel grotere gevolgen hebben voor het Eems-Dollardsysteem dan verruiming van het stuk tussen Eemshaven en Noordzee. Bij natuurorganisaties in zowel Nederland als Duitsland en bij vissers bestaat de vrees dat vaargeulverruiming de weg vrijmaakt voor Duitse uitbreidingsplannen. De Duitse wetgeving biedt minder inspraakmomenten.

Openstaande vragen/discussie/dilemma's/tegengestelde belangen m.b.t. vaargeul

- Wat zijn de economische en praktische consequenties van geen vaargeulverruiming voor de business case van GSP, Nuon, RWE, ELT, Vopak?
- Wat zijn de gevolgen van de voorgenomen activiteiten op de hydromorfologie en ecologie? Studies hiernaar, die getoetst zijn door een onafhankelijke auditcommissie, wijzen op zeer geringe effecten. Is men het hierover eens?
- Kan door specifieke baggerregimes en/of andere maatregelen vertroebeling worden beperkt?
- Wat zijn de precieze effecten van vertroebeling?
- Wat zijn de effecten van vaargeulverruiming op de scheepvaartintensiteit in de vaargeul?
- Wat zijn de effecten van vaargeulverruiming en veranderende scheepvaartbewegingen en schipkeuze op de emissies? Wat betekent dit voor de emissieplafonds en voor NOx-depositiegrenzen?
- Wat zijn de effecten daarvan op de luchtkwaliteit in de regio?

Mogelijkheden/opties/wensen voor diverse stakeholders

- Zou er kunnen worden afgezien van vaargeulverdieping, en kunnen kolen in kleinere schepen worden aangeleverd?
- Is Nuon bereid af te zien van Magnum fase 2 (kolenvergassingsdeel) en alleen een aardgasgestookte STEG te bouwen, waardoor voor Magnum geen vaargeulverdieping nodig is?
- Hoe is dat met de RWE-centrale?

- Kan wel de vaargeulverruiming – met minder te baggeren volume – worden geaccepteerd, zodat de LNG-terminal kan doorgaan en gasaanvoer op termijn niet slechts van de Nord-stream-pijpleiding uit Rusland afhankelijk is?
- Kan er een acceptabele oplossing worden gevonden voor de verspreiding van het baggermateriaal, die ecologisch gunstig is? Zijn er “leuke dingen” mee te doen voor de Waddennatuur of even daarbuiten (Noordzee, land)?
- Kan met duurzamere, vertroebelingsvriendelijkere technologie gebaggerd worden?
- Afspraken over bovengrens voor extra vertroebeling (1%?) en monitoring.
- Extra investeringen in natuurontwikkeling door private partijen.

2.3. Natuur

Bedrijven die zich willen vestigen in of nabij een Natura 2000-gebied zoals de Waddenzee krijgen onder meer te maken met juridische verplichtingen uit de Nb-wet en de Wm. Aan de hand van een aantal voorbeelden wordt hieronder geïllustreerd hoe situaties ontstaan die voor zowel de bedrijven als de natuur en het milieu niet tot winst lijken te leiden.

2.3.1. Natuur: juridisch kader nader beschouwd

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de wettelijke kaders, rapporten, initiatieven en juridische procedures aangaande natuur en natuurontwikkeling rond de Waddenzee.

De discussie en besluitvorming over de Waddenzee zijn even dynamisch als de Waddenzee zelf³.

Wegens politieke patstelling rond de waddenthema's schelpdiervisserij, gaswinning en natuurontwikkeling is in 2004 van Rijksweg de Commissie-Meijer ingesteld die in 2005 in haar rapport *Ruimte voor de Wadden* duidelijk stelde dat de Wadden primair natuurgebied zijn, waarbij de ruimte voor economische activiteiten bepaald wordt door de kenmerken van die natuur: de natuurgebruiksruimte. Vervolgens zijn op basis daarvan voorstellen gedaan voor de kokkel- en mosselvisserij, de gaswinning en natuurherstel en is een Waddenfonds voorgesteld teneinde natuurherstel te versnellen, duurzame economische ontwikkeling te stimuleren en invulling van kennislacunes te financieren. Verduurzaming van de kokkelvisserij in de Wadden werd niet haalbaar geacht, de sector werd uitgekocht. Gaswinning, met de hand aan de kraan, vindt plaats binnen natuurgrenzen (stand mei 2009). In 2008 werd een mosselconvenant ondertekend waarmee de transitie van de sector werd ingezet. De daaruit voortvloeiende afspraken over voorjaarsvisserij lijken grotendeels stand te houden bij de Raad van State.

³ Zie Linde, Irene van der (2008): De slag om de waddenzee, een terugblik op vijf jaar politieke strijd.

De voorgenomen en deels in gang zijnde Eemshaven-gerelateerde activiteiten in en direct naast het Waddengebied betekenen opnieuw opblazen van discussies over de Wadden op allerlei niveaus: van minuscule extra NO_x-deposities op Schiermonnikoog en zeldzame vogels op het bouwterrein, via vissoorten die flink last hebben van koelwatersystemen, naar vertroebeling, zichthinder en NO_x-plafonds, tot en met de vraag of het bestaande juridische kader überhaupt wel geschikt is om zo'n dynamisch natuurgebied te beschermen en de daarmee samenhangende vraag of en zo ja hoe een passende beoordeling/vergunning kan worden opgesteld die standhoudt voor de Raad van State.

Natura 2000

In 1992 werd door de Europese Unie een start gemaakt met de oprichting van een ecologisch netwerk van speciale beschermingszones, genaamd Natura 2000. In deze speciale beschermingszones dienen de lidstaten alle nodige maatregelen te nemen om de instandhouding van de habitats te waarborgen en hun achteruitgang te voorkomen.

Een van de doelstellingen van de Europese Unie is de biologische diversiteit te waarborgen door de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de lidstaten in stand te houden. Voor Nederland gaat het in totaal om 162 gebieden.

Een gebied wordt door Nederland aangemeld bij de EU, die het betreffende gebied vervolgens op een lijst van te beschermen gebieden zet. Daarna wordt het gebied door de minister van LNV in een aanwijzingsbesluit aangewezen als Natura 2000-gebied. Nadat het gebied definitief is aangewezen, de instandhoudingsdoelstellingen en de staat van instandhouding zijn vastgesteld, moet een beheerplan worden opgesteld door het bevoegd gezag in het betreffende gebied, in samenwerking met alle betrokken partijen in en om het gebied. Natura 2000 is in de Nederlandse regelgeving verankerd in de Natuurbeschermingswet 1998.

In december 2010 moeten alle 162 Nederlandse gebieden definitief zijn aangewezen; de definitieve aanwijzingsbesluiten moeten dan zijn gepubliceerd. Binnen drie jaar na de definitieve aanwijzing van een gebied moet bovendien een beheerplan zijn opgesteld dat vervolgens zes jaar geldig is. Uiterlijk december 2013 moeten er dus definitieve beheerplannen zijn voor alle 162 gebieden.

Natura 2000-gebieden, beschermde natuurmonumenten en wetlands worden in Nederland op basis van de Nb-wet aangewezen als speciale beschermingszone of SBZ. Voor activiteiten of projecten

die schadelijk zijn voor de beschermde natuur geldt een vergunningplicht. De Waddenzee is op 25 februari 2009 definitief aangewezen als Natura 2000-gebied. Het Natura 2000-gebied Waddenzee is in 2007 door toevoeging van het estuarium van de Eems-Dollard met 4153 hectare uitgebreid. Dit gebied zal op korte termijn ook door Duitsland worden aangemeld; het gebied is namelijk gelegen in het deel van het estuarium waarop beide landen aanspraak maken.



Relevant Natura 2000-gebied, incl. Eems-Dollard-estuarium.

Onder de Waddentranche van Natura 2000 worden naast de Waddenzee ook aangewezen⁴: Duinen en Lage Land Texel, Duinen Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog, en de Noordzeekustzone.

De Eemshaven zelf valt niet *sec* onder de Nb-wet, maar wel onder de zgn. “externe werking” ervan. Nuon, RWE en andere (industriële) initiatiefnemers die zich willen vestigen in de Eemshaven hebben te maken met de natuurwetgeving. De Nb-wet legt namelijk een vergunningplicht op

⁴ Ministerie LNV, Ontwerp-aanwijzingsbesluiten (2007).



aan activiteiten die verstorend werken op de kenmerkende waarden van het natuurgebied. Indien er mogelijk significant negatieve effecten zijn op (prioritaire) soorten en/of habitats in een Natura 2000-gebied, mogen die activiteiten slechts plaatsvinden indien uit de zogenaamde ADC-toets⁵ blijkt dat er geen alternatieven voor de voorgenomen activiteit zijn. Dit betekent dat wanneer een project gerealiseerd wordt in of nabij een Natura 2000-gebied, dit het minst schadelijke alternatief dient te zijn voor de habitats, soorten en natuurlijk kenmerken van dat gebied. Er mag dus geen haalbaar alternatief voorhanden zijn dat *geen* schadelijke gevolgen zou hebben voor deze natuurlijke kenmerken. De alternatieventoets kan betrekking hebben op alternatieve locaties of routes, de vaststelling van andere ontwikkelingsschalen of –ontwerpen en de overstap naar alternatieve processen. Hierbij kan ook gedacht worden aan alternatieve manieren waarop eenzelfde resultaat kan worden bereikt.⁶

Bij het ontbreken van alternatieven moet bovendien worden aangetoond dat er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang. De DRGOB zal overtuigend moeten worden aangetoond. Dit betekent dat ondubbelzinnig vast dient te staan dat het belang van de verwezenlijking van het plan of project op lange termijn zwaarder weegt dan het belang van het behoud van de instandhoudingsdoelstellingen van de SBZ.

Instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden bepalen de drempelwaarden voor natuurparameters (zoals bijvoorbeeld de N-depositielimiet voor de duinen van Ameland en Schiermonnikoog) die bepalend zijn bij de beoordeling van initiatieven en of natuurcompensatie – terrestrisch of marien – nodig is.

Bedrijven die zich willen vestigen in of nabij een Natura 2000-gebied zoals de Waddenzee krijgen onder meer te maken met juridische verplichtingen uit de Nb-wet en de Wm. Aan de hand van een aantal voorbeelden wordt hieronder geïllustreerd hoe situaties ontstaan die voor zowel de bedrijven als de natuur en het milieu niet tot winst lijken te leiden.

⁵ ADC = Alternatieven, Dwingende Reden van Groot Openbaar Belang, Compensatie, drie toetsen die de Nb-wet voorschrijft uit te voeren ingeval er significante schade aan instandhoudingsdoelstellingen wordt verwacht.

⁶ Uitspraak windmolens Emmapolder, 200709030/1.

2.3.2. Stand van zaken in de praktijk

Natuurbeschermingswetvergunning

Op 22 februari 2008 heeft de minister van LNV een Nb-wetvergunning afgegeven voor de bouw van een energiecentrale door Nuon in de Eemshaven. In mei 2008 strandde deze vergunning voor de Raad van State, omdat niet alleen LNV, maar ook de Provincie Groningen bevoegd gezag zou zijn. De schorsing van de vergunning betekende voor Nuon een bouwstop en daarmee een aanzienlijke maandelijkse kostenpost naar de reeds ingehuurde contractors. De aangevoerde inhoudelijke bezwaren tegen de Nb-wetvergunning van Nuon zijn deels gegrond en deels ongegrond verklaard. Naar aanleiding van de gegrond bevonden bezwaren is de Nb-wetvergunning op een aantal punten aangepast. Het betrof enerzijds strengere voorwaarden ten behoeve van de populatie Velduilen en Blauwe kiekendieven. Anderzijds diende een uitvoeringsplan te worden opgesteld dat maatregelen treft om de kwaliteit van habitats, gevoelig voor verzuring en/of vermisting te verbeteren.

In het kader van de Nb-wet moesten Nuon en RWE voor hun plannen in de Eemshaven door de *ADC-toets* heen. Dit houdt in dat na een gedegen onderzoek van alternatieven (A) en het aantonen van een dwingende reden groot openbaar belang (D), de mogelijk resterende (significante) effecten gecompenseerd dienen te worden (C). Nuon en RWE hebben een gezamenlijk voorstel tot compensatie opgesteld, waarbij Groningen Seaports (GSP) als uitvoerder optreedt. Dit is opgenomen in de Nb-vergunning en werd volledig en voldoende geacht om potentieel significante negatieve effecten als gevolg van de aanvraag te compenseren.

Met betrekking tot de door GSP uitgevoerde *natuurcompensatie* zijn bezwaren van verschillende stakeholders aangaande de omvang, uitvoering en kwaliteit geuit, ondanks de gegeven ecologische onderbouwing ervan. Stakeholders zijn akkoord gegaan met de compensatiemaatregelen, o.a. omdat uiteindelijk gekozen is voor het compenseren op een aaneengesloten stuk grond. Dit zegt echter niets over tevredenheid met de compensatie als zodanig in relatie tot de voorgenomen activiteit en de impact daarvan op landschap en natuur.

Wet milieubeheer

Op 24 juli 2007 is door de Provincie Groningen een Wm-vergunning aan Nuon verleend. Deze werd op 3 december 2008 door de Raad van State vernietigd. Vier van de elf bezwaarpunten (ingebracht door Greenpeace, MOB en Stichting Natuur en Milieu) werden door de RvS gegrond

verklaard. Deze hadden betrekking op de emissies van fluoride, SO₂, dioxinen, furanen en zware metalen. Een van de redenen was een te ruim vergunde marge voor zware metalen, gebaseerd op het worst case-scenario van het verstoken van alleen petcokes. De vergunning moet beter aansluiten op het daadwerkelijk gebruikte brandstofpakket. Ook bleken onvoldoende achtergrondwaarden van fluoriden bekend; dit heeft geleid tot een meetprogramma opgezet door Nuon. Inmiddels is de vergunning “gerepareerd” (publicatie ontwerpbeschikking gebaseerd op bestaande aanvraag: 27 april 2009), waarna weer een bezwaarperiode begint.

In het kader van de Wet milieubeheer dient zich echter andere vertraging aan: de NEC-richtlijn. Deze “National Emission Ceilings”-richtlijn is een Europese richtlijn uit 2001, waarin nationale emissieplafonds staan beschreven. In de NEC-richtlijn worden per EU-lidstaat plafonds toegerekend voor de totale emissies van zwaveldioxide (SO₂), stikstofoxiden (NO_x), vluchtige organische stoffen (VOS) en ammoniak (NH₃) in 2010. Als de emissie van Nederland in 2010 hoger is dan de vastgelegde waarden, volgt een procedure van ingebrekestelling door de Europese Commissie en kan een forse boete worden opgelegd.

Eind 2007 en begin 2008 hebben de Provincies Zuid-Holland en Groningen aan E.On, Electrabel en RWE milieuvergunningen voor kolencentrales verleend. Stichting Natuur en Milieu (SNM) en Greenpeace hebben beroep aangetekend tegen deze vergunningen. Gevreesd wordt dat Nederland met de bouw van de kolencentrales de emissieplafonds voor stikstofoxiden en zwaveldioxiden (verder) zal overschrijden. De vergunningen hadden strengere eisen moeten bevatten aangaande de uitstoot van deze stoffen of zelfs door de Provincies moeten worden geweigerd.

Volgens de Raad van State biedt de huidige rechtspraak van het Europese Hof van Justitie onvoldoende aanknopingspunten om uitspraken te doen in het geschil. Daarom heeft de Raad van State besloten *prejudiciële vragen* te stellen aan het hof. De kernvraag aan het hof is of de emissieplafonds voor stikstofoxiden en zwaveldioxiden uit de NEC-richtlijn in acht moeten worden genomen bij het beslissen op een aanvraag om een milieuvergunning. De Raad van State wil van het hof weten of de Nederlandse rechter Nederland kan verplichten een milieuvergunning te weigeren of aan te scherpen als de plafonds al zijn overschreden of dreigen te worden overschreden.

De behandeling van deze beroepszaken bij de Raad van State wordt geschorst, in afwachting van de antwoorden van het Europese Hof in Luxemburg. Dit duurt naar verwachting ongeveer anderhalf jaar. Vervolgens zal de Raad van State de behandeling voortzetten en uiteindelijk definitieve uitspraken doen in deze zaken.

2.3.3. Stand van zaken praktijk Nuon-Magnum, RWE en RWS

Nuon-Magnum:

- Nb-vergunning voor bouw en inbedrijfname. Beslissing op bezwaar na NOx-plan i.s.m. RWE (Plan van Maatregelen effectbestrijdende maatregelen Schiermonnikoog en Ameland N-depositie).
- Nb-vergunning koelwater.
- Nb-vergunning/verstrengeling: jurisprudentie zegt dat ADC-toets voor *hele* plan (= fase 1 + fase 2) moet gelden. Bouwfase 2 begint echter pas over minstens twee jaar, wat als er onder-tussen gewijzigde inzichten komen?
- Wm-vergunning geschorst. Vier vernietigingsgronden, aan reparatie wordt gewerkt:
 - dioxines/furanen: te ruime voorschriften t.g.v. voorgeschreven meetmethode
 - fluoriden: te oude achtergrondwaarden
 - zware metalen: vergunde emissies te ruim, want op basis van worst case-brandstofpakket
 - SO₂: waarom de SO₂-emissie bij de restgas-naverbrander niet omlaag kan is niet/te weinig onderbouwd.

RWE:

- Nb-vergunning: LNV verplicht RWE en Nuon *Plan van Maatregelen N-depositie* op te stellen en uit te voeren.
- Wm-vergunning: RvS stelt prejudiciële vragen aan Europees Hof over omgang met NEC-eisen (plafond aan emissies). Bouw gaat door, maar wat als we hier te maken krijgen met een soort kokkelarrest, d.w.z. straks staat de centrale er maar hij mag niet in gebruik worden genomen?

RWS:

- Nb-wet vaargeulverruiming: compensatieplichtig. Significante effecten? Vertroebeling Eems-Dollardgebied: kennislacunes kunnen conflict in stand houden, maar wat nu als er enorme zandsuppleties nodig blijken alleen al om Nederland droge voeten te laten houden bij sterkere zeespiegelstijging?
- Effect NOx-emissies schepen door vaargeul: plicht tot effectbestrijdende maatregelen?

2.3.4. Samenvatting natuur en wetgeving

Bij de ontwikkeling van de Eemshaven loopt men aan tegen verschillende juridische procedures. Bedrijven zoals Nuon en RWE, die zich wensen te vestigen in de Eemshaven, vertrouwen op procedures van vergunningverlening – die zich naast natuurwetgeving ook uitstrekken tot bouw-

vergunningen bij gemeenten e.d. In de praktijk blijkt dat procedures langer duren dan gepland en onzeker zijn wat betreft hun uitkomsten. Er komen steeds weer nieuwe bezwaartermijnen en inspraakmomenten. Op elk gewenst moment kan een schorsingsverzoek worden ingediend, van het moment van vergunningverlening tot aan de laatste uitspraak door de Raad van State. Vergunningen blijken niet zo stevig als ze leken. De projectomschrijving en de passende beoordeling zouden zo goed en volledig moeten zijn dat de ADC-toets wordt vermeden. Voor een dynamisch natuurgebied als de Waddenzee is dit een kunst: er zijn veel veranderlijke variabelen die zich moeilijk laten vangen in een beheerplan en instandhoudingsdoelstellingen. Maar ook vanwege onzekerheden in uitleg van begrippen als significantie en het verruimen van het begrip “alternatieven” is het moeilijk te voldoen aan voorwaarden voor het verkrijgen van een definitieve vergunning – niet in de laatste plaats voor de vergunningverlener zelf, die zich achteraf teruggefloten ziet worden als bevoegd gezag.

Investerings zijn torenhoog en leiden vooralsnog niet tot (duurzame) ontwikkeling van de regio. Een nieuwe vertraging dient zich nu aan door de voorgenomen prejudiciële vragen die door de Raad van State aan het Europese Hof van Justitie worden gesteld.

De natuur wordt vanuit Europese wetgeving in nationale wetgeving beschermd zodat menselijk medegebruik niet tot ongewenste verstoringen leidt. De intentie van de wet is dat natuur die verdwijnt door het ontwikkelen van activiteiten wordt gecompenseerd, maar dit levert in praktijk vaak geen plus op. Bovendien zijn stringente voorwaarden als twee vogels en tien planten te gedetailleerd om op brede instandhoudingsdoelstellingen te toetsen.

Uitkomst van de juridische procedures levert uiteindelijk een “gelijk” op voor een partij. Een winst voor de rechter hoeft echter nog geen winst te betekenen voor de natuur, het milieu, werkgelegenheid, bedrijvigheid en/of de regionale ontwikkeling. Is de huidige juridische weg wel geschikt om de dynamiek van de Waddenzee te vangen zonder daarbij menselijk medegebruik zo goed als uit te sluiten?

2.4. CCS

Dat CCS een noodzakelijke maatregel is in de strijd tegen klimaatverandering en ook in het Nederlandse beleid een plaats moet hebben, wordt breed onderschreven. CCS wordt erkend als een tijdelijke maatregel om in de transitie naar een volledig duurzame energievoorziening toch snel genoeg voldoende CO₂-reductie te kunnen bereiken tegen acceptabele kosten. CCS maakt het verschil tussen vieze en schonere kolenstook, maar kan ook worden toegepast op industriële



bronnen (hoogovens, kunstmestproductie, raffinage). Bovendien biedt het uitzicht op negatieve emissies in de toekomst, wanneer het in combinatie met biomassastook wordt ingezet. Recente ontwikkelingen in de klimaatwetenschap suggereren dat dit wel eens nodig zou kunnen worden. De groeiende zorgen om het klimaat maakt dat voor nagenoeg niemand een kolencentrale, vergasser of poederkool, acceptabel is zonder CCS. Ontwikkeling van CCS is kandidaat om op de lijst van grote openbare belangen met stip binnen te komen.

Demonstratieproject nodig voor ontwikkeling

Demonstratieprojecten worden gezien als belangrijke volgende stap in de ontwikkeling van CCS. De EU heeft voor demonstratie van de CCS-keten financiering beschikbaar, als onderdeel van het recent aangenomen crisispakket, maar ook in het *Energy & Climate package*. Daarin zijn driehonderd miljoen gratis emissierechten gereserveerd voor tien tot twaalf demonstratieprojecten in Europa, waarvan Nederland er graag een in de Eemshaven wil realiseren.

Kernteam CCS Noord-Nederland

De Noordse centrales hebben zich in de concurrentiestrijd om de EU-steun verenigd in het Kernteam CCS. Het is een samenwerkingsverband van AkzoNobel, NAM, Nuon, RWE, RUG, CO2Ann, Energy Valley, Gasunie, NOM, SEQ International en de Provincies Drenthe, Friesland en Groningen. De laatste was de initiatiefnemer. De samenwerking heeft in januari 2009 geleid tot het rapport "Plan van Aanpak CCS Noord-Nederland".

De Provincie (en de partijen in de regio) zien economische kansen voor Noord-Nederland in CCS: "In Noord-Nederland bevindt zich het tweede nationale chemie- en energiecluster. De komende vijf jaar zal, dankzij geplande investeringen van rond de twintig miljard euro ongeveer eenderde van de in ons land geproduceerde stroom in Noord-Nederland worden geproduceerd. Een belangrijk deel van deze nieuwe capaciteit tot stroomopwekking leent zich uitstekend voor de toepassing van uiteenlopende CCS-afvangtechnologieën. Bovendien is Noord-Nederland ideaal gesitueerd om CO₂ op te slaan dankzij de daar aanwezige gasvelden en aquifers (diepe watervoerende lagen) op land en op zee. Ten slotte heeft een aantal belangrijke gasspelers (Gasunie, GasTerra, NAM) hun thuisbasis in Noord-Nederland. Dankzij hun kennis en ervaring op het terrein van exploratie, transport en vermarkting van gassen, lijkt het niet meer dan vanzelfsprekend dat zij ook een centrale rol gaan spelen op het nieuwe gasterrein van opslag en transport van CO₂."

Onvoldoende zekerheden

CCS is van positief belang voor stakeholders die zich sterk maken tegen klimaatverandering. Aan de andere kant bestaat er angst dat het een legitimatie zal zijn voor kolencentrales en middelen onttrekt van duurzame energie-opties en energiebesparing. CCS wordt door sommigen gezien als valse belofte: er worden nú kolencentrales gebouwd onder het voorwendsel dat CCS zal worden toegepast, wat uiteindelijk niet zal gebeuren omdat de economische haalbaarheid uitblijft.

Het is immers twijfelachtig in hoeverre grote spelers zullen investeren in CCS. De verwachting is dat CO₂-opslag een gereguleerde markt zal zijn, zolang het ETS onvoldoende prikkel biedt, waarin marges bepaald zullen worden door de overheid. Voor actoren in de CCS-keten (transport en opslag) zijn investeringen afhankelijk van voldoende zekerheid ten aanzien van toekomstige afnemers van de diensten en de vergoeding die daartegenover staat.

Nuon en RWE willen snel starten met bouwen. De centrales moeten in 2013 draaien. Op dat moment beginnen ook de CO₂-emissies. Als deze niet worden afgevangen, raken klimaatdoelen verder verwijderd en lopen ook de groene ambities van de regio gevaar. Maar op dit moment zijn de randvoorwaarden die ervoor moeten zorgen dat marktpartijen CCS daadwerkelijk gaan toepassen nog niet voldoende geregeld. Er is nog geen financiële prikkel (emissienorm, verplichting, CO₂-prijs) die een investeringsbeslissing rechtvaardigt. De beschikbaarheid van bergingscapaciteit is een vraagteken. Daarnaast is de discussie over wie verantwoordelijk is voor het geborgen CO₂ nog geen uitgemaakte zaak.

Veiligheid

Veiligheid is nog niet als issue op tafel gekomen. Wel heeft de Drentse milieufederatie onlangs te kennen gegeven dat de CO₂ die in de toekomst vrijkomt bij de kolengestookte elektriciteitscentrale in de Eemshaven niet mag worden opgeslagen in leeggeproduceerde Drentse gasvelden. De Drentse Milieufederatie zal zich daartegen verzetten.

De discussie gaat verder

Kenmerkend voor nieuwe technologie is publieke onrust. Nieuwe technische ontwikkelingen die grootschalig worden ingezet kunnen rekenen op acceptatie en omarming als de voordelen inherent onbetwistbaar blijken. Indien die niet meteen zichtbaar zijn, is onrust het gevolg. CCS werd in 2007 en 2008 als het ware binnen het publieke domein gedumpt, zonder dat er wetenschappelijke en maatschappelijke consensus bestond. Daaraan is inmiddels het een en ander gedaan (zie



rapport EDN *CCS Dialoog Eindrapport* en *Questions and Answers CCS*, www.energedialoog.nl) althans op wetenschappelijk en beleidsniveau. Anders lijkt dit m.b.t. publieke acceptatie op mogelijke locaties. De overheid is hier nalatig geweest en begrijpelijke emoties lopen hoog op, zowel in Zuid-Holland als in het Noorden. Gesproken wordt over het “giftige CO₂-gas” en explosiegevaaren. Onwetendheid van het publiek en onhandigheid van de overheden en bedrijfsleven zijn voedingsbodems voor missers op grote schaal.

3. Conclusies en voorstellen

Het voorgaande gaat over plannen, doelstellingen, verwachtingen, bezwaren, procedures, dilemma's en conflicten. Hoge kosten en vele jaren van bouw, uitstel, processen en onderhandelingen. De historie van wrijving tussen natuur en bedrijvigheid is er niet een van veel overleg, wederzijds begrip of goede definities van datgene wat men eventueel gezamenlijk zou kunnen bereiken. De Maasvlakte 2- en het mosselconvenant tonen aan dat partijen tot oplossingen kunnen komen die een win-win inhouden. Daartoe zijn de volgende stappen gewenst.

- Uitgangspunt is dat er naast de trajecten voor vergunningen parallel routes van een convenant of een maatschappelijk contract mogelijk zijn.
- Wij noemen dit het Eemshavenconvenant of -pact (E-pact). Te zijner tijd wellicht uit te breiden naar vergelijkbare situaties rond Den Helder, Den Oever, Afsluitdijk, Harlingen, Lauwersoog, Holwerd, Delfzijl, eilanden.
- In alle gevallen gaat het over de paradoxen en onverenigbaarheden van vergunningverleningen, letter en geest van de wet, legitimatie van partijen, maatschappelijk verantwoord ondernemen en wetenschappelijke referenties.
- Uitgaande van een status quo, waarbij partijen zich alleen oriënteren op bestaande uitgangspunten, zullen de meeste vergunningen met succes kunnen worden aangevochten, en zal de Eemshavenontwikkeling stagneren c.q. stoppen.
- De grootste problemen bij bestaande plannen betreffen:
 - de dwingende redenen van groot openbaar belang (DRGOB)
 - de alternatieven toets
 - de significante schade (effecten)
 - de natuurcompensatie
 - emissieplafonds
 - de vaargeulverdieping
 - de kolenperceptie/realiteit
 - de CO₂-opslag
 - cumulatie van emissies (NEC-RvS/Europese Hof).

- Op al deze punten kunnen vergunningen stranden, met verschillen naar de aard van de geplande activiteit.
- Procedures zijn belangrijke machtsmiddelen. NGO's zijn eigenlijk "marktpartijen", concurrenten op de *markt van ideeën*. Zij moeten niet alleen de eigen achterban tevreden stellen maar ook de algemene publieke opinie aanvullen. Sommigen zitten op deze lijn, anderen zijn meer intern gericht. Zo ziet de VMD de stop op de A4-uitbreiding als een victorie, terwijl uit opinieonderzoek het tegendeel blijkt.
- Bedrijven die zich in de Eemshaven willen vestigen bleken blinde vlekken te hebben voor de kwetsbaarheden in de vergunning en de gevoeligheden van het Waddengebied. Er werd te gemakkelijk omgesprongen met contracten, tijdplanning en risico-inschattingen. De opgelopen vertragingen zijn inmiddels groot en de kosten ervan bedragen vele (honderden) miljoenen, middelen die ook de NGO's liever aan andere doelen ten goede hadden willen zien komen, (zoals natuur, co-financiering Waddenfonds, duurzame energie, etc.)
- Kolencentrales passen niet in de perceptie van publieke en politieke duurzame toekomst. Verwijzingen (in de vergunningen) naar kabinetskeuzes hiervoor zijn daarom niet veel waard.
- Conclusie is dat de huidige plannen voor de Eemshaven, gebaseerd op vergunningen en contracten, kwetsbaar zijn.
- Deze impasse kan wellicht worden doorbroken op basis van de volgende hypothesen.

Partijen hebben vooral veel te verliezen

- De staat kan onzorgvuldigheid worden verweten inzake clausules in de vergunningen die de bedrijven de verzekering hebben gegeven dat men met spoed contracten en bouwplannen kon gaan realiseren. De NOx- en andere emissiekwesties (Europees Hof) zijn nu de oorzaak van een zo langdurige en kostbare vertraging dat de vraag van schadeclaims zich aandient.
- De inmiddels al geleden schade en de kosten hiervan roepen de vraag op of bezwaarschriften die *de jure* verklaarbaar zijn, maar *de facto* nogal irrelevante kwesties betreffen (NOx-nano-emissies op grijze duinen boven de wind??) maatschappelijk wel legitiem zijn.
- Indien de voorgenomen initiatieven uiteindelijk niet door kunnen gaan, om redenen van bezwaren, vertragingen en kosten, zullen bezwaarmakers veel moeten uitleggen. Dit gaat over



publieke legitimatie. De eindsom kan x miljard aan verliezen betekenen. Dit kan, zeker in een tijd van recessie en in een gebied met sociale achterstanden, tot grote maatschappelijke onrust leiden.

- Voor politieke partijen ontstaan aldus dilemma's. De huidige stemming in de Tweede Kamer is niet zo groengezind als die was. Er bestaat een (kleine) kamermeerderheid voor stopzetting van milieusubsidies en interventies in de existenties van NGO's. Er bestaan coalities van VNO-NCW en media om deze conflicten te exploiteren.
- NGO's hebben via de Nb-wet een zeker vetorecht. Als men dat strak vasthoudt zijn er geen onderhandelingen en wordt de weg van de bezwaren gevolgd. De NGO's moeten zich dus afvragen of ze langs deze weg meer natuur en/of meer maatschappelijk voordeel kunnen bereiken dan via onderhandelingen. Indien men die conclusie trekt, dan zijn de hier volgende ideeën niet haalbaar.
- Bedrijven dienen zich te realiseren dat zij moeten meebuigen met inmiddels bekende eisen.
- Dit leidt tot de volgende hypothesen over oplossingen.

Allereerst de vraag van de (significante) schade c.q. effecten

- Voor de betreffende projecten dienen passende beoordelingen te worden gemaakt waarin wordt getoetst aan de 'instandhoudingsdoelstellingen' van de Nb-wet. Dit is ten dele gebeurd.
- Hieruit kunnen conclusies met betrekking tot effecten en schade worden getrokken. Dit is deels gebeurd.
- Waar deze schade significant is, dienen aanpassingen aan de concepten of (natuur)compensaties te worden gerealiseerd.
- Het E-pact zoekt overeenstemming over de begrippen beoordeling, instandhouding en compensatie in deze specifieke casus: aan de rand van Natura 2000-gebieden, ten dele vallend onder de externe werking van de Nb-wet (ten dele zijn de natuurcompensaties al ter hand genomen) Er zal blijken dat meer onderzoek nodig is (bijv. vertroebeling en verdieping). Dit dient te worden opgestart.

De volgende vraag gaat over de DRGOB. Indien er sprake is van significantie, dan geldt de regel van de DRGOB (dwingende reden van groot openbaar belang)

Het E-pact zoekt een uitweg hiervoor. Er valt waarschijnlijk geen DRGOB te verbinden aan de betrokken projecten. Net als de windmolens in de Emmapolder kunnen dus ook deze projecten worden geschrapt. Er bestaat wellicht wel een zogenaamde koepel-DRGOB: de LNG-terminal past misschien in het landelijk strategisch belang van de Gasrotonde, de Vopak-olieopslag misschien in de strategische olievoorraad (EU- en IEA-verplichting). Het afdwingen van de vaargeulverdieping langs deze weg is echter ongewenst, omdat dan met bovenliggende machten over een terechte zorg heen wordt gewalst.

De vraag van de alternatieven

De kwestie is evident: voor de opwekking van x megawatt door (kolen/multifuel)centrales bestaan alternatieven, zowel qua techniek (wind, ...) als locatie (offshore, elders). Uitgaande van extra benodigde capaciteit aan fossiele energieopwekking in Nederland met CCS, lijkt er echter weer geen locatiealternatief te zijn. Partijen kunnen als win-win op tafel leggen dat de energiebedrijven *extra's* op hun investeringen mederealiseren. Ofwel: ook investeren in andere, duurzame alternatieven in het Noorden; de last van de (kolen)centrales verlichten door de ontwikkeling van bijvoorbeeld hydro (Marsdiep) geo (Drachten, eilanden) enz. Zo kunnen RWE, Nuon e.a. duurzame partners worden in het Noorden, in plaats van Waddenindringers.

De vraag van de (natuur)compensatie

Het E-pact kan overeenstemming bereiken over de noodzaak om de vele (per project) individuele compensaties te salderen naar een totaalconcept. “Maatschappelijk gewenst – juridisch onmogelijk”, zo wordt gezegd. Van groot belang voor nu te vaak ontbrekende cofinancieringen voor het Waddenfonds.

De vraag van emissieplafonds

Het E-pact kan overeenstemming bereiken over de data, de interpretatie en de consequenties voor de natuur, het milieu, de financiële positie van de bedrijven en de rol van de vergunningverlener. Onderzoek zal moeten worden uitgezet. Analyse en rapportage kan worden gevraagd over interpretatie en jurisprudentie. Een en ander dient te worden beschouwd in het licht van de nu lopende prejudiciële vragen van de RvS naar het Europese Hof.

De vraag van de vaargeul

Het E-pact kan overeenstemming bereiken over de (on)wenselijkheid van de vaargeulverdieping. Er is toestemming van de minister in het kader van de Tracéwet Vaarwegen. Een daaropvolgende vergunningaanvraag in het kader van de Nb-wet is in de maak. Passende beoordeling en instandhoudingsdoelstelling? Significante schade?

Er zijn veel onzekerheden en dus is dat onderzoek gewenst. Technisch gesproken heeft RWS veel voorwerk gedaan, ook wat nautische mogelijkheden en beperkingen betreft.

De vraag van de kolencentrales

Het E-pact moet uitwegen vinden in het wereldwijde vraagstuk van de kolencentrales. Uitgangspunten en principes liggen hier ver uit elkaar, zowel pro als contra. Evident is dat recht voor z'n raap-kolencentrales niet mogelijk zijn. Wat dan wel? Zijn kolen het probleem of zijn CO₂-emissies het probleem?

Als er 100% of slechts 100-x% CO₂-opslag komt, is dat dan aanvaardbaar? Kunnen RWE en Nuon de ontwerpen nog modificeren? Wat betekent het multifuelconcept? In hoeverre zijn de extra's (zie hiervoor) te zien als compensaties c.q. genoegdoening voor de steenkool? In hoeverre zijn kolencentrales wel of geen basislast, c.q. inpasbaar in het flexergymodel?

De vraag van de CO₂-opslag/CCS

Het E-pact kan overeenstemming bereiken over de noodzaak van CCS, het benodigde onderzoek, de posities in het Noorden, de legale aspecten, tijdlijnen, borging, monitoring, etc.

Overige

Sociale issues, maatschappelijke verantwoording, monitoring en sturing van het hele programma tot 2025 (?). Hieronder valt ook de politiek-juridische borging, zie als voorbeeld *Visie en Vertrouwen, Afsprakenkader Borging PMR* (Project Mainportontwikkeling Rotterdam, de facto: aanleg 2^e Maasvlakte) voor langetermijnafspraken tussen ministeries VROM, LNV, EZ, Provincie Groningen, GSP en gemeentes).

Benodigd overleg en onderzoek

Een E-pact kan niet tot stand komen als er geen gemeenschappelijke kennisbasis bestaat. Partijen *beweren* veel, vaak op basis van kennis en ervaring, niet minder vaak op basis van afwezigheid daarvan.

IMSA Amsterdam heeft zo'n tachtig stakeholders gesproken, de ontvangen informatie gecombineerd met deskresearch, op grond daarvan een analyse gemaakt en hypothesen geformuleerd. De aangetroffen kennislacunes zijn, althans voorlopig, de volgende. In het convenantproces zullen deze lacunes moeten worden ingevuld. Daartoe zijn overleg en onderzoek vereist.

1. ADC: de alternatieven. Er wordt een analyse gemaakt van de mogelijke alternatieven voor de geplande activiteiten in Eemshaven, voor de ca. 6000 Megawattcapaciteit.
2. ADC: de alternatieven. Idem voor de vraag of er een alternatieve *locatie* bestaat.
3. ADC: Alleen als er sprake is van significante schade aan prioritaire soorten/habitat moet er een DRGOB zijn. De analyse betreft de regels voor DRGOB, getoetst aan die welke in de vergunningen worden genoemd. Daarnaast worden diverse DRGOB-varianten in kaart gebracht.
4. ADC: Er zijn verschillende natuurcompensaties aangevangen of al uitgevoerd. Hiervan worden een overzicht en een kritische analyse gemaakt, met zulke vraagstellingen als evenredigheid, houdbaarheid enz. Daarnaast wordt onderzocht of de bestaande en toekomstige compensaties zinvol zijn, of er niet verplichte extra's kunnen worden gerealiseerd, enz.
5. Als NGO's een procedure (niet) winnen, leidt dat dan uiteindelijk tot meer of tot minder natuur? Dergelijke afwegingen dienen te worden gemaakt.
6. ADC: compensatie. Een analyse van een verandering in het huidige systeem van individuele compensatie (per bedrijf / compensatiepunt) in een collectief model, ook wel *nature banking* genoemd. Hier dient zich de mogelijkheid aan om grootschalige fondsen te koppelen aan grootschalige nieuwe natuur of natuurherstel. Bovendien kan deze fondsvorming bijdragen aan de noodzaak van cofinanciering voor het Waddenfonds.
7. Gebleken is dat verschillende bedrijven en overheden moeilijkheden ervaren bij het definiëren en opstellen van een passende beoordeling en de daarop geënte vergunningen, specifiek waar het Waddenlocaties en dus de Waddenzee betreft. We maken een analyse van

de inmiddels gereede passende beoordelingen, met als toets of deze RvS-bestendig zijn. Dit kan leiden tot een standaardmodel dat kan dienen voor correcties op de bestaande en als richtlijn voor komende beoordelingen in de Eemshaven en andere Waddenlocaties.

8. In bestaande en komende passende beoordelingen worden al dan niet “significante effecten” gesignaleerd. De Nb-wet vereist in dat geval een sequentie van maatregelen. Die zouden soms achterwege kunnen blijven indien er anders tegen de beoordelingen en de onderliggende natuur zou worden aangekeken. Deze analyse gaat dus over de verbeterde passende beoordeling, zowel in generieke zin voor de Waddenzee als toegespitst op de lopende en komende Eemshavenvergunningen.
9. De passende beoordeling van de vaargeulverruiming wordt vanwege de cruciale betekenis voor zowel natuur als economische ontwikkeling van de Eemshaven in een proces van peerreview gebracht.
10. Vaargeulverruiming brengt vertroebeling en verandering in de morfologie van het kombergingsgebied met zich mee. Gebleken is dat de kennis over verslibbing en vertroebeling ontoereikend is; data(reeksen) ontbreken. Er wordt een apart onderzoek aan gewijd.
11. Waddenfonds: voorjaar 2009 zijn er signalen dat het fonds in Den Haag ter discussie staat. Er zouden te weinig (goede) projecten worden aangemeld. Het Waddenfonds lijdt aan onderbesteding. het ministerie van LNV zou het gebruiken voor aanvulling van de eigen, beperkte begroting, o.a. eerst voor de uitkoop van de kokkelvisserij en nu weer ten behoeve van het mosselpact. Hier zou zich dus voor het ministerie van VROM de mogelijkheid openen om te voldoen aan drastische bezuinigingseisen. Hoewel een en ander lijkt te zijn gedempt, is het van groot belang deze kwestie goed in beeld te krijgen. Spelletjes met het Waddenfonds, maar ook ontoereikend gebruik ervan, ondermijnen iedere volgende afspraak tussen overheid, wetenschap, NGO's en bedrijfsleven. Het E-pact komt dan in een bestuurlijk gat terecht.
12. De volgende categorie onderzoeksvragen betreft de emissies. De NEC-kwestie die is aangekaart bij het Europese Hof blijkt onderwerp van veel speculatie en verwachtingen, zowel vreeswekkend als geruststellend. Gaat het hier om een stringente, schorsende werking op besluitvorming en bouw(werken), om principiële of technische oogmerken? Niet alleen juridisch-bestuurlijke maar ook technische aspecten moeten in kaart worden gebracht.
13. Emissies, immissies, effectmodellen blijken onduidelijk en onzeker. Zo bleken bij de vergunningverlening voor Nuon verouderde of verkeerde data te zijn gebruikt. De vraag dient zich

aan hoe veel er bekend moet zijn op voorhand, wat door de overheid en/of bedrijven gemeenten dient te worden, in hoeverre modellen op metingen gekalibreerd zijn, meetpunten, monitorsystemen etc. De ervaringen van Maasvlakte 2 kunnen behulpzaam zijn.

14. Naar aanleiding van de schorsende werking die bleek bij de kwestie van de NO_x-emissies (medio 2008) is discussie ontstaan over de vraag hoe om te gaan met de regionale NO_x-koepel c.q. emissieplafonds. De gedachte is opgekomen om relevante partijen samen te brengen in een onderlinge overeenkomst waarin helderheid wordt geschapen met betrekking tot de emissies (bronnen, plafonds, streeflimieten, dosis-effectrelaties, metingen, monitoring).
15. De volgende categorie betreft het energievraagstuk. Convenantpartners in spe beschikken niet over hetzelfde referentiekader. De mogelijke bouw van Eemshavencentrales wordt al dan niet gelegitimeerd door opvattingen over energiebeleid die zeer uiteenlopen en die wij samenvatten in het model “basislast versus flexergie”, tegenpolen die onverzoenlijk lijken. Overeenstemming in het E-pact kan alleen worden gevonden als het basislast/flexergieverhaal in kaart is gebracht.
16. Bij onderhandelingen hoort *geven en nemen*. De ondernemingen die willen bouwen staan voor de uitdaging om een antwoord te vinden op al bekende vragen m.b.t. de bouwhoogte, poederkool, kolenwinning, -transport en -opslag, emissies, multifuel t.o.v. poederkool, CCS, aansluiting op het 380KV-net, enz. Waar is er nog ruimte? En waar blokkeert het “geven”? Rapportage over de technische concepten, elasticiteiten (?), aanpassingen (?), maatschappelijke meer- of minderwaarde. De dilemma’s zijn groot.
17. Bij het concept van de multifuelcentrale hoort de optie van de multi-inzetbaarheid en de *industrial ecology*. In theorie lijkt *multifuel* heel aantrekkelijk en lijkt de maatschappelijke meerwaarde ervan groot. Het concept moet worden beschreven maar ook getoetst op haalbaarheid: niet alleen de flexibele productie en inzet van input en output (gas, poederkool, syngas, kilowatts, methanol, enz.) maar ook de relatie daarvan met de omringende industrie.
18. Zijn kolen het probleem of zijn dat de CO₂-emissies? Wie de hoeveelheden CO₂ ziet die per X Megawatt kolencentrale worden geëmitteerd, slaat de schrik om het hart. Welke rechtvaardiging is er voor dergelijke extra emissies, in het licht van de zekerheid dat CO₂-emissies juist omlaag moeten? Een overzicht ontbreekt van de relatie tussen bestaande, verouderde en te sluiten centrales, van emissieplafonds en doelstellingen, als ook van het verband met vigerende energiescenario’s. Hier wreekt zich de afwezigheid van een transparant energiebeleid, waarin een consensus wordt gepresenteerd m.b.t. deze scenario’s (IEA, Shell, World Energy

Outlook, Green4Shure, IPCC, Kopenhagen en Kyoto, enz. enz). Kenmerkend voor het energiedebat is de daaruit voortvloeiende extreme polarisatie. Er zijn geen middenposities, je bent vóór kolen en dus tegen Planet, of je bent vóór windturbines en dus vóór Planet. Een rapport met gewogen opties is een must.

19. Over CCS bestaat inmiddels veel publieke onzekerheid, maar ook is er het nodige onderzoek naar gedaan, en de praktijkervaring ermee is groter dan gedacht. Is CCS voor de Eemshaven een optie? Een schaalap voor kolencentrales en zelfs een verkapte vorm van subsidie? Moet CCS wachten op marktconformiteit? Of is CCS een onvermijdelijke technische *sink*, vergelijkbaar met een publiek goed zoals dijken dat zijn? Is het Noorden met de lege gasvelden een ideale plek? Kan het E-pact nieuwe openingen vinden om CCS toe te passen?
20. Een CCS-strategie voor het Noorden zou een belangrijke component van het E-pact kunnen zijn. Hoe dit te componeren is het onderwerp van dit onderzoek.
21. In het kader van de kolendiscussie wordt steeds vaker gewezen op de omstandigheden waarin op veel plaatsen in de wereld mijnwerkers worden ingezet en uitgebuit. Dit impliceert dat bedrijven die steenkool verwerken zich steeds meer moeten verantwoorden in het kader van hun programma's voor MVO, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Input vanuit de bedrijven in het E-pact is gewenst en het onderwerp van deze rapportage.
22. In het Noorden worden tal van initiatieven genomen om te komen tot duurzame energie-zelfvoorziening. Blauwe energie, geothermie, getijden, kleine gasvelden, wind, biogas, warmtepompen, fiwihex-kassen. Er zijn afspraken en doelstellingen. Het realisatiegehalte is twijfelachtig, met als belangrijke medeoorzaak de afwezigheid van grote partners, met hun kennis en kapitaal. Onze hypothese is dat in het E-pact een consensus kan worden gevonden waarin Nuon, RWE en mogelijk andere ontwikkelingen in de Eemshaven worden verbonden met deze initiatieven. Aldus wordt men van een indringer een partner. In dit onderzoek een inventarisatie van deze initiatieven en afwegingen m.b.t. mogelijke partnerships.
23. De Eemshaven krijgt te maken met zeespiegelstijging. De nieuwste data m.b.t. temperatuurstijging en de zeespiegel wijzen op veel vroegere en veel hogere waarden. De verre toekomst lijkt al heel dichtbij: in de bestaande plannen komen wij weinig tot niets tegen over de gevolgen hiervan voor de Eemshaven. Blijven olie, gas en kolen de komende decennia zo belangrijk als tot voor kort algemeen werd gedacht? Wat doet de Waddenzee de komende jaren? Wordt ze onbevaarbaar? Of juist steeds dieper ?



24. Ten slotte dient er een borging te zijn van het E-pact. Is dit een louter juridische en bestuurlijke kwestie? Hoe worden de afspraken gemonitord en gegarandeerd?



4. Mogelijke uitkomsten

Aan de hand van de stakeholdergesprekken is ons gebleken dat de idee van een E-pact aantrekkelijk wordt geacht. Dat betekent niet dat het een eenvoudig traject gaat worden. De tegenstellingen zijn groot. Niettemin moeten wij een hypothese formuleren over de mogelijke uitkomsten. Die luidt als volgt.

1. Partijen worden het eens over het uitgangspunt dat iedere activiteit in deze regio de Waddennatuur en het ontzien daarvan als uitgangspunt moet hebben.
2. Partijen worden het eens over het gegeven dat de Eemshaven niettemin een industrieterrein is en geen natuurgebied, met respect voor wat daar echter toch groeit, bloeit en is ontstaan.
3. Partijen worden het eens over de noodzaak om geplande centrales zo goed mogelijk in te passen in de begrenzingen die de natuur en het landschap stellen.
4. Met mogelijke technische aanpassingen in planologische en conceptuele zin.
5. Partijen worden het eens over oplossingen voor het kolendilemma, inclusief CCS, multifuel, scenario's, ontmanteling van oude centrales, stimulansen voor schoneluchtalternatieven in de regio (Borkum), enz.
6. Partijen worden het eens over de noodzaak tot aanvullende investeringen in de z.g. extra's, de vele Noordelijke initiatieven voor duurzame energie.
7. Partijen ontwerpen een gezamenlijk plan voor investeringen in de natuur via zowel de verplichte compensatie, maar dan gesaldeerd, de niet-verplichte goodwill, als ook ter wille van de cofinanciering van het Waddenfonds.
8. Partijen worden het eens over de noodzaak van (aanbevelingen voor) een verbeterde structuur van het Waddenfonds.
9. Partijen worden het eens over het vraagstuk van de NEC-emissieplafonds, met nadruk op een eventueel regionaal subconvenant, inclusief monitoring en verantwoording.



10. Partijen worden het eens over de bestuurlijke verankering van het E-pact en dus over een noodzakelijke toezichthouder.

Het E-pact kome tot stand op de volgende manier.

1. Er is een klankbordgroep (Powerteam) onder leiding van Hans Alders. Deze dient te worden aangevuld met de relevante topstakeholders. De rol van de Provincie Groningen moet hier nog worden ingevuld.
2. Uitvoering staat onder leiding van IMSA Amsterdam. Er worden E-pact-regiegroepen ingesteld van experts/stakeholders die de genoemde 24 thema's in clusters onder hun hoede nemen.
3. Onderzoek ten dienste van deze E-pact-regiegroepen wordt uitbesteed aan o.a. RUG (energie, ...), Moes c.s. (juridisch, RvS), Eelerwoude (vergunningen, nature banking enz.), CE-Delft (energie, ...), Imares (ecologie, ...), NIOZ (idem, ...), P.M.
4. De E-pact-regiegroepen komen regelmatig bijeen. Per regiegroep zijn er een voorzitter en secretaris bestaande uit IMSA-staf en gedetacheerden vanuit de onder 3. genoemde instellingen.
5. IMSA sluit *sponsorcontracten* met Nuon (en RWE?). Het is verstandig als GSP en Provincie als sponsoren optreden. IMSA sluit subcontracten af met de onder 3. genoemden.
6. De tijdlijn is: per eind 2009 op hoofdlijnen een eerste vertrouwenspositie. Per medio/eind 2010 detailleringen van het E-pact in concept gereed.
7. Mogelijke optie: laatste fase instelling van een *formele onderhandelaar* die de laatste ronde tot en met de signatuur van het E-pact leidt.



Bijlage 1. Regionale duurzame ontwikkeling

In deze bijlage wordt beschreven welke plannen, programma's, taskforces en samenwerkingsverbanden we zijn tegengekomen, die betrekking hebben op regionale, duurzame ontwikkeling van de regio rond de Eemsdelta. Wat beogen ze, wie zitten erachter, hoe functioneren ze, wat is de status?

POP: Provinciaal omgevingsplan

De Provincie Groningen werkt aan het opstellen van een nieuw Provinciaal Omgevingsplan, kortweg POP, als actualisatie van het eerste plan, dat een looptijd heeft tot uiterlijk 2010. Het streven is om het POP2 reeds eerder gereed te hebben. Op 28 april 2009 heeft het college van Gedeputeerde Staten (GS) het POP en bijhorende stukken definitief vastgesteld. De finale beslissing over het POP en de bijbehorende stukken ligt nu bij Provinciale Staten. Op 20 mei 2009 is het in de Commissievergadering Omgeving en Milieu en op 17 juni 2009 komt het in de Statenvergadering.

In het Provinciaal Omgevingsplan wordt beschreven hoe de provincie er in de toekomst uit komt te zien. Onderwerpen als wonen, werken, ondernemen, bereikbaarheid, milieu en veiligheid komen erin aan bod. De Provincie wil het POP ontwikkelen samen met inwoners, ondernemers, organisaties en lokale en regionale overheden.

“De ambitie van een nieuw POP is om ruimte te scheppen en om randvoorwaarden te creëren waarbinnen onze provincie zich op allerlei manieren kan ontwikkelen. De dynamiek van onze provincie moet tot uitdrukking komen in het POP. Het POP zal dus mogelijkheden creëren om in te kunnen spelen op de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. Belangrijke opgave is om de balans te vinden tussen het vastleggen van beleid enerzijds en het ruimte geven aan kansen en ontwikkelingen anderzijds.”

Het POP is strategisch van aard en gaat over de kwaliteit, de inrichting en het beheer van de leefomgeving. Het POP is in de eerste plaats richtinggevend voor de Provincie zelf. Daarnaast is het op onderdelen kaderstellend voor gemeenten en waterschappen.

Een aantal voor de Eemshaven relevante thema's uit het POP wordt hieronder geciteerd.

Energietransitie

We ontwikkelen samen met onze partners een sterk energiecluster in onze provincie, met een belangrijke positie voor de Eemsdelta. Daarmee stimuleren we enerzijds onze economie en scheppen we anderzijds mogelijkheden om een voortrekkersrol te spelen bij de energietransitie: de overgang naar een duurzame energievoorziening.

Hoofddoelstelling energiebeleid.

De hoofddoelstelling van ons energiebeleid is vierledig:

- creëren van randvoorwaarden om een sterk energiecluster voor Noord-Nederland te behouden*
- uitbouwen van energie- en innovatieactiviteiten om de economische ontwikkeling en structuur van Noord-Nederland te versterken*
- verwerven en realiseren van concrete energieprojecten en doorontwikkeling van bedrijfsactiviteiten om werkgelegenheid te behouden en te versterken*
- streven naar een koploperpositie in het realiseren van de kabinetsdoelstellingen op het gebied van klimaat en energie*

Pijlers energiebeleid

We richten ons bij ons energiebeleid op de volgende pijlers.

- Energiebesparing in de gebouwde omgeving, glastuinbouw en industrie*
- Duurzame energie: onder andere biomassa, windenergie en zonne-energie*
- Biobrandstoffen en duurzame mobiliteit*
- Schoonfossiele energie door opslag of hergebruik van CO₂*
- Onderzoek en innovatie op het gebied van energie*
- Versterking energie-infrastructuur*
- Opslag van stikstof in zoutcavernes.*

Gebiedsopgave Eemsdelta

Wij zien in de regio Eemsdelta goede kansen voor economische ontwikkeling. Wij willen de dynamiek van de Eemsdeltahavens en het stedelijk centrum Delfzijl/Appingedam versterken. De sterke daling van de bevolkingsomvang en de woningbehoefte vraagt om een duidelijke visie op de ontwikkeling van het wonen en de voorzieningen.

Wij verwachten dat er in 2014 in de Eemshaven geen uitgeefbare ruimte voor bedrijvigheid meer beschikbaar zal zijn, waardoor uitbreiding van bedrijventerrein nodig kan zijn. Ook in Delfzijl kan in de planperiode wellicht extra ruimte nodig zijn voor de chemische sector.



Samen met de betrokkenen in het gebied pakken we de volgende regionale opgaven op:

- *ontwikkeling als duurzame, grensoverschrijdende havenregio*
- *energietransitie en innovatie (o.a. proefproject CO₂-opslag en energiebesparing industrie)*
- *op orde brengen van de energie-infrastructuur (o.a. elektriciteitsnet, gasleidingen, CO₂-leidingen)*
- *verkennen van oplossingen om de vereiste veiligheid van de kustverdediging te garanderen en van de mogelijkheid voor het aanpassen van de natte infrastructuur in Delfzijl*
- *ontwikkelen van de glastuinbouw*
- *een integrale regionale visie op wonen en voorzieningen als antwoord op de daling van de bevolkingsomvang.*

Voor de eerstgenoemde vier opgaven neemt de Provincie het initiatief en voert zij ook de regie. Haar rol bij de laatstgenoemde opgaven vult de Provincie in overleg met de gemeenten nader in.

Samenvatting

De Provincie Groningen zet in op een duurzame economische ontwikkeling van de regio. Hierbij is het creëren van werkgelegenheid een speerpunt en zijn de middelen duurzame energie, schoon fossiel (incl. afvang en opslag van CO₂), innovaties, versterking van energie-infrastructuur, en duurzame ontwikkeling van de grensoverschrijdende havenregio en Delfzijl/Appingedam.

Versnellingsagenda Groningen

Op 5 maart 2009 presenteerden de Gedeputeerde Staten van Groningen de versnellingsagenda, een crisispakket dat bedoeld is om een extra impuls te geven aan de economie door een aantal investeringen versneld uit te voeren. Het kent een aantal concrete verduurzamingsacties, zoals energie-/CO₂-scans voor grotere bedrijven, een MKB-energiecentrum Noord en versnelde procedures voor de buisleidingenstraat Eemshaven-Delfzijl, waardoor bedrijven op beide terreinen van elkaars rest- en productstromen gebruik kunnen gaan maken. De investeringen passen in de plannen en ambities van Eemdelta Green en SBE om vergroening en integratie van product- en grondstoffenstromen op de industrieterreinen van de Eemshaven en Delfzijl te bevorderen.

Costa Due en Eemsdelta Green

Costa Due

In de zomer van 2005 is de Provincie Groningen met een groot aantal partijen in een bijzonder project gestapt: *Concrete Stappen naar een Duurzame Eemsdelta* (Costa Due). Het project is geheel in lijn met de doelstellingen van Energy Valley, het gezamenlijke initiatief van private en publieke partijen in Noord-Nederland om de energiesector te gebruiken voor economische versterking.

Costa Due was een project van de Provincie Groningen, in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen, de Vrije Universiteit van Amsterdam, de Universiteit van Wageningen en de Eemsmondgemeenten.

In Costa Due zijn relevante marktpartijen, brancheorganisaties, overheden en kennisinstellingen samen nagegaan welke mogelijkheden er juist in de Eemsdelta zijn voor vergroening van chemie en energie in combinatie met het creëren van meer werkgelegenheid. Bedoeld om economie- en structuurversterkend te zijn. De Eemsdelta, het industriële zwaartepunt van de Energy Valley, wordt bij uitstek geschikt geacht om deze ambitie te realiseren.

Er waren vier dialooggroepen:

- biomassa: teelt, import, logistiek en primaire conversie (21 partijen, geen natuur-/milieuorganisatie)
- groene gassen en CO₂-opslag (11 partijen, 1 natuur-/milieuorganisatie: Milieufederatie Groningen)
- groene transportbrandstoffen (22 partijen, geen natuur-/milieuorganisatie)
- groene energie voor de Industrie (15 partijen, 1 natuur-/milieuorganisatie: Waddenvereniging).

Een en ander mondde in 2007 uit in de *Systeemschets 2030 Eemsdelta*. Deze gaat in op de mogelijkheden voor vergroening en doorontwikkelingen van de diverse economische sectoren (chemie en metaal, aardgas, elektriciteit, biobrandstoffen, agro-sector e.d.). Hiervoor zijn trendbreuken nodig: transities vragen om creativiteit en durf.

Conclusies van de Systeemschets:

“De Eemsdelta is de plek bij uitstek voor nieuwe, industriële activiteiten rond duurzame energie in het algemeen en biomassa in het bijzonder. Dat heeft te maken met de gunstige ligging ten

opzichte van de transportinfrastructuur voor energie en met de beschikbaarheid van ruimte. Maar bovenal is de aanwezigheid van een efficiënte bulkindustrie en de koppelingsmogelijkheden die dit met zich mee brengt, gunstig voor nieuwe initiatieven. Als de Systeemschets rond 2030 werkelijkheid is geworden, dan is het aantal arbeidsplaatsen (direct) in de beide havens met ca. 40% toegenomen en van een hoogwaardiger karakter. Door gebruik van biomassa in plaats van fossiele grondstoffen kan alleen al in de Eemsdelta 8 - 10 Megaton/jaar aan CO₂-emissies worden vermeden. Indien ook gedeeltelijke (50%) afvang en ondergrondse opslag van CO₂ plaatsvindt bij de nieuwe elektriciteitscentrales, dan kan de totaal vermeden CO₂-emissies oplopen tot 15 Megaton/jaar, dit is zo'n 8% van de huidige uitstoot in Nederland.

[...]

Het project heeft nu al concrete stappen opgeleverd. Het ontdekken van een marktpositie voor groene bulk, de focus op de snel groeiende biobrandstoffenmarkt, partijen van “elders” mee te nemen in de kansen voor elektriciteitsproductie in de Eemsdelta, de geesten rijp te maken voor de waarde van ondergrondse opslag: ze hebben geleid tot de initiatieven rond respectievelijk groene methanol, biodiesel en E85-brandstof, groene stroom uit biomassa en CO₂-opslag in aquifers.

Maar Costa Due heeft ook inzichten en kennis opgeleverd die (nog) niet hebben geleid tot bedrijfsactiviteiten. Om deze kansen de komende jaren ook te kunnen verzilveren worden de volgende zeven aanbevelingen gedaan.

- 1. Blijf als regio en als overheid het opgebouwde netwerk actief voeden met contacten en nieuwe inzichten. Het werkt! Veel deelnemers hebben het over het algemeen al druk genoeg met hun kernactiviteiten; dan helpt het om hen fris te houden. Continueer dat onderdeel van Costa Due en organiseer informele informatiegroepjes. Actualiseer de Systeemschets om de twee jaar en gebruik daarvoor de bestaande organisaties zoals Energy Valley, Groningen Seaports en de Provincie Groningen.*
- 2. Ondersteun bedrijven met het verkennen van nieuwe, duurzame projecten. Door haalbaarheidsstudies te definiëren en deels te financieren of door het schakelen van het bedrijf met kennisinstellingen. Stel eventueel een tijdelijke trekker ter beschikking. Want het bedrijfsbelang is uiteindelijk ook een collectief belang.*
- 3. Laat de wereld weten dat de Eemsdelta “the place to be is” voor ondernemende bedrijven op het gebied van biomassa. Wees daarin niet bescheiden. Geef aan dat de Eemsdelta oplossingen biedt voor ambities en problemen op nationale schaal. Koppel aan dit nationale belang de logica van geld voor de noodzakelijke infrastructuur (vaargeul, hoogspanningstransportnet, havens, N33, zeesluizen, etc.) en organiseer dit in een permanente lobby.*
- 4. Ontwikkel het merk Energy Valley nog sterker. Zet ook krachtig in op het Energie Transitie Park en het “Carbohydrate Competence Centre”, met de koppeling van pilot- en demon-*

strategieprojecten aan de naastgelegen energie- en industriesectoren. Versterk de band met de kennisinstellingen zoals ECN, RuG, WUR, Van Hall. Kijk ook naar de partijen op de Noordelijke Ontwikkelings As.

5. *Bedrijven: ga door op de ingeslagen weg. Met jullie voorgenomen investeringen versterken jullie elkaar en maken van de Eemsdelta een sterk biomassacluster. Introduceer het begrip Eemsdelta Green en kijk naar de mogelijkheden van een gecertificeerd “book-and-claim”-systeem.*
6. *Anticipeer op - en stimuleer - vergroening van het rijksbeleid. Duurzame goederen en diensten moeten preferent zijn voor de afnemers. Hoe sneller hoe beter. Laat zien dat behoedzaamheid in dit geval onvoordelig is.*
7. *Wij vragen van de Provincie Groningen het volgende om een succesvol vervolg te geven aan de dynamiek en bevlogenheid die in de regio door Costa Due is losgemaakt:*
 - a. *een sterke lobby voor de Eemsdelta als gebied waar nieuwe duurzame energie ontwikkelingen tot stand komen,*
 - b. *organiseer dat de Systeemschets in nauwe samenspraak met de stakeholders ééns per twee jaar wordt geactualiseerd,*
 - c. *biedt de deelnemers een gremium waarin zij worden gestimuleerd nieuwe ideeën te ontwikkelen en met anderen te bespreken,*
 - d. *neem de Systeemschets op in het provinciaal beleid zoals het POP en het energie- en klimaatbeleid,*
 - e. *blijf op de huidige ondersteunende en pro-actieve manier betrokken bij vergunningverlening voor nieuwe bedrijvigheid in de Eemsdelta,*
 - f. *help kleine drempels te overwinnen met ondersteuning bij haalbaarheidstudies etc.*

Eemsdelta Green

Eemsdelta Green (EDG) is de operationele voortzetting van Costa Due. Na de systeemschets wordt nu de overstap gemaakt naar operationalisering van de ideeën uit Costa Due. Daarvoor is een andere, passender organisatie voor ingericht.

Partners hierin zijn de Provincie Groningen, Samenwerkende Bedrijven Eemsmond (SBE), Energy Valley en Groningen Sea Ports (GSP). In de stuurgroep van Eemsdelta Green is daarnaast ook de RUG vertegenwoordigd.

De werkwijze van EDG bestaat uit het inventariseren van groene, industriële en innovatieve ideeën. Vervolgens wordt er een tentatieve haalbaarheidstudie uitgevoerd door EDG. Als hier een kansrijk project uitrolt, dan wordt Energy Valley (EV) ingeschakeld om een echte haalbaarheidstudie uit te voeren. Als dit positief uitpakt, komt het tot een business plan voor de nieuwe activiteit.



Samenvatting

Eemsdelta Green poogt de economische structuur toekomstbestendig in te richten, door te anticiperen op eisen vanuit de maatschappij. Naar verwachting zullen die gericht zijn op duurzaamheid, al dan niet manifest in wet- en regelgeving. Frontrunner zijn in duurzaamheid als economische kans, met een focus op biomassa/groene chemie, omdat de regio hiervoor uitstekende uitgangsvoorwaarden biedt. Eemsdelta Green en SBE vinden elkaar in deze visie. Slechts twee natuur-NGO's, Milieufederatie Groningen en Waddenvereniging zijn betrokken bij tot stand komen van Systeemschets. De natuurkant (omgang met Nb-wet, Natura 2000-gebieden) blijft onderbelicht; de focus ligt op landelijke milieudoelen. Cruciaal geacht voor realisatie: samenwerking, samenwerking en samenwerking.

Energy Valley

De Stichting Energy Valley is een publiek (95%)-private (5%) samenwerking in Noord-Nederland. Energy Valley is omstreeks 1995 opgericht, met als founding fathers de drie Noordelijke provincies, de Gemeenten Emmen, Assen, Groningen en Leeuwarden, de N.V. NOM, de NAM, de RUG, Gasunie en de EU. De stichting wordt gefinancierd door het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) en bijdragen van een aantal founding partners.

Van de website (www.energyvalley.nl):

“Energy Valley heeft als doel de economie en werkgelegenheid te versterken door energieactiviteiten in het noorden van Nederland verder te stimuleren. De regio beschikt over de fysieke mogelijkheden en faciliteiten en een positief ondernemersklimaat om nieuwe energieactiviteiten tot bloei te laten komen. De aanwezige energiesector biedt prima aanknopingspunten voor de realisatie van een duurzame energie-economie. De ambitie is de Energy Valley regio uit te laten groeien tot internationaal toonaangevende energieregio door een integrale inzet op conventionele energieactiviteiten, kennis & innovatie en energietransitie: Noord-Nederland dé energieregio van Noordwest Europa. De Stichting Energy Valley fungeert daarbij als aanspreekpunt en intermediair voor bedrijven, overheidsinstanties en kennisinstellingen.

De stichting Energy Valley heeft als taak de juiste randvoorwaarden te scheppen om publieke en private energie-initiatieven te doen slagen. De operationele taken worden hierbij uitgevoerd door het coördinatiebureau. Doel is een ontwikkelklimaat te laten ontstaan waarin zakelijke en non-profit energieactiviteiten tot bloei kunnen komen.



De stichting Energy Valley verleent geen subsidie en ontwikkelt zelf geen projecten. Het coördinatiebureau adviseert en ondersteunt initiatiefnemers bij de realisatie van projecten die bijdragen aan de Noordelijke energie-economie en werkgelegenheid. Dit in nauwe samenwerking met de betrokken provincies en ander ondersteunende instanties waaronder de Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (N.V. NOM) en Technologie Centrum Noord-Nederland (TCNN).”

Samenvatting

Energy Valley staat in dienst van economie en werkgelegenheid, gebruikmakend van de gunstige uitgangsvoorwaarden voor energieactiviteiten. De 95% publieke organisatie heeft een aanjaagfunctie. Het initiatief kent veel gelijkens en verbondenheid met Costa Due/Eemsdelta Green (maar geografisch groter bereik). Evenals bij Costa Due lijkt er nauwelijks aandacht voor en aansluiting bij natuur en natuurorganisaties.

GSP

Groningen Seaports (GSP) is het havenbedrijf van de Eemshaven en de haven van Delfzijl. GSP heeft drie aandeelhouders: 60% Provincie Groningen, overige 40% verdeeld over de twee gemeentes Eemsmond en Delfzijl naar rato van aantal inwoners: 17.000 en 27.000 respectievelijk. De juridische entiteit is een *gemeenschappelijke regeling* waarbij een aantal bevoegdheden van de aandeelhouders zijn overgeheveld naar GSP (vgl. havenschap). GSP opereert wel als bedrijf: het moet zijn eigen broek ophouden. Het is de ambitie van GSP om de Eemshaven tot een belangrijk duurzaam energiecentrum te ontwikkelen. GSP ziet zichzelf als strategisch ontwikkelingspartner voor Energy Valley en Costa Due. Op het terrein van de Eemshaven is een speciaal terrein gereserveerd voor energiegerelateerde activiteiten: het Energy Park.

De vestigingsomstandigheden voor energiebedrijven in de Eemshaven zijn goed. In de Eemshaven is voldoende ruimte beschikbaar. Daarnaast is de aansluiting op het gas- en elektriciteitsnet van Nederland gunstig. Noord-Nederland beschikt over strategische aansluitingen op het Europese gasnet, waardoor de afzetmogelijkheden van gas worden vergroot. Ruim water voor inname en lozing van koelwater en een congestievrije verbinding met het achterland zijn andere factoren.

GSP en Gemeente Eemsmond zien duurzaamheid ook als USP (*unique selling point*) voor de Eemshaven. Ze denken samen na over duurzame vestigingsvoorwaarden. Waarschijnlijk telt ook



mee dat de maatschappij duurzaamheid in toenemende mate eist als voorwaarde voor een *license to produce*.

Voor bediening van de geplande energiecentrales van Nuon en RWE is havenuitbreiding voorzien.

Samenvatting

Groningen Seaports kan een belangrijke rol spelen bij het creëren van arbeidsplaatsen. Het ziet vooral kansen in uitbuiting van de gunstige vestigingsvoorwaarden voor energieactiviteiten. GSP anticipeert erop dat duurzaamheid voor de lange termijn een voorwaarde is voor acceptatie en dat men zich naast een belangwekkend natuurgebied bevindt waar voorzichtig mee omgesprongen moet worden.

Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta (SBE)

SBE is de ondernemersorganisatie in de Eemsdelta (Delfzijl, Appingedam en Eemshaven). Ze behartigt de belangen van de aangesloten bedrijven in de sectoren havens, logistiek, industrie, energie en dienstverlening. Namens inmiddels meer dan tachtig bedrijven is SBE overlegpartner bij lokale, provinciale en nationale overheden en kennisinstellingen zoals universiteiten en hogescholen (en van bedrijven die uit het oogpunt van belangenbehartiging van belang zijn).

Voorzitter is sinds juni 2008 Cor Zijderveld, ex-directeur Chemiepark Delfzijl voor AkzoNobel. Zijn ambitie als voorzitter is om vergroening en CO₂-chemie op de kaart te zetten op het Chemiepark Delfzijl en de Eemshaven. Duurzaamheid als USP. Ook de VNCI is bezig Noord-Nederland te profileren als vestigingslocatie voor internationale bedrijven, waarbij “groen” een van de USP's. Daarvoor is meer steun van de nationale overheid gevraagd. De Provincie werkt wel goed mee (zie “versnellingsagenda”), maar heeft beperkte middelen. De bedrijven moeten veel op eigen kracht doen. Op chemiepark Delfzijl allerlei experimenten met groene chemie en CO₂-chemie mogelijk. Niettemin zal de vraag naar CO₂ voor hergebruik gering zijn in verhouding tot wat geproduceerd wordt in de elektriciteitscentrales; voor significante reductie zal het meeste in reservoirs onder de grond geborgen moeten worden.

Samenvatting

Er zijn veel opties voor vergroening van de activiteiten – producten en processen – in de Eemshaven en Delfzijl: groene grondstoffen, CO₂-chemie en ketenintegratie zijn de pijlers. CCS is een dragend element in de duurzaamheidsvooruitzichten. Als samenwerkingsverband kan SBE een



platform zijn om de ambities van Energy Valley en Eemsdelta Green tot de praktijk te laten doordringen.



Bijlage 2: Natuurontwikkeling

In deze bijlage wordt beschreven welke plannen, programma's, enzovoort we zijn tegengekomen, die betrekking hebben op natuurontwikkeling van de regio rond de Eemsdelta. Wat beogen ze, wie zitten erachter, hoe functioneren ze, wat is de status?

Ecologische Hoofdstructuur

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een netwerk van grote en kleine natuurgebieden waarin de natuur (plant en dier) voorrang heeft en wordt beschermd. Daarmee wil men voorkomen dat natuurgebieden geïsoleerd komen te liggen en dieren en planten uitsterven en dat de natuurgebieden zo hun waarde verliezen. In 1990 is de EHS geïntroduceerd door het ministerie van LNV. De droge EHS (tevens onderdeel van Natura 2000) moet in 2018 gerealiseerd zijn en zal dan een totale oppervlakte van 728500 hectare omvatten. Dat is gelijk aan ongeveer 17,5% van de totale oppervlakte van Nederland. De EHS bestaat uit:

- bestaande natuurgebieden, reservaten, natuurontwikkelingsgebieden en verbindingzones hier-tussen
- landbouwgebieden met mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer (beheersgebieden)
- grote wateren (zoals de kustzone van de Noordzee, het IJsselmeer en de Waddenzee)

De EHS is een middel om de hoofddoelstelling van het Nederlandse natuurbeleid te bereiken: natuur en landschap behouden, versterken en ontwikkelen, als bijdrage aan een leefbaar Nederland en een duurzame samenleving⁷.

De EHS draait om vergroten (het areaal natuur uitbreiden en zorgen voor grotere aaneengesloten gebieden), Verbinden (natuurgebieden zoveel mogelijk met elkaar verbinden) en verbeteren (de omgeving zo beïnvloeden dat in natuurgebieden een zo hoog mogelijke natuurkwaliteit haalbaar is).

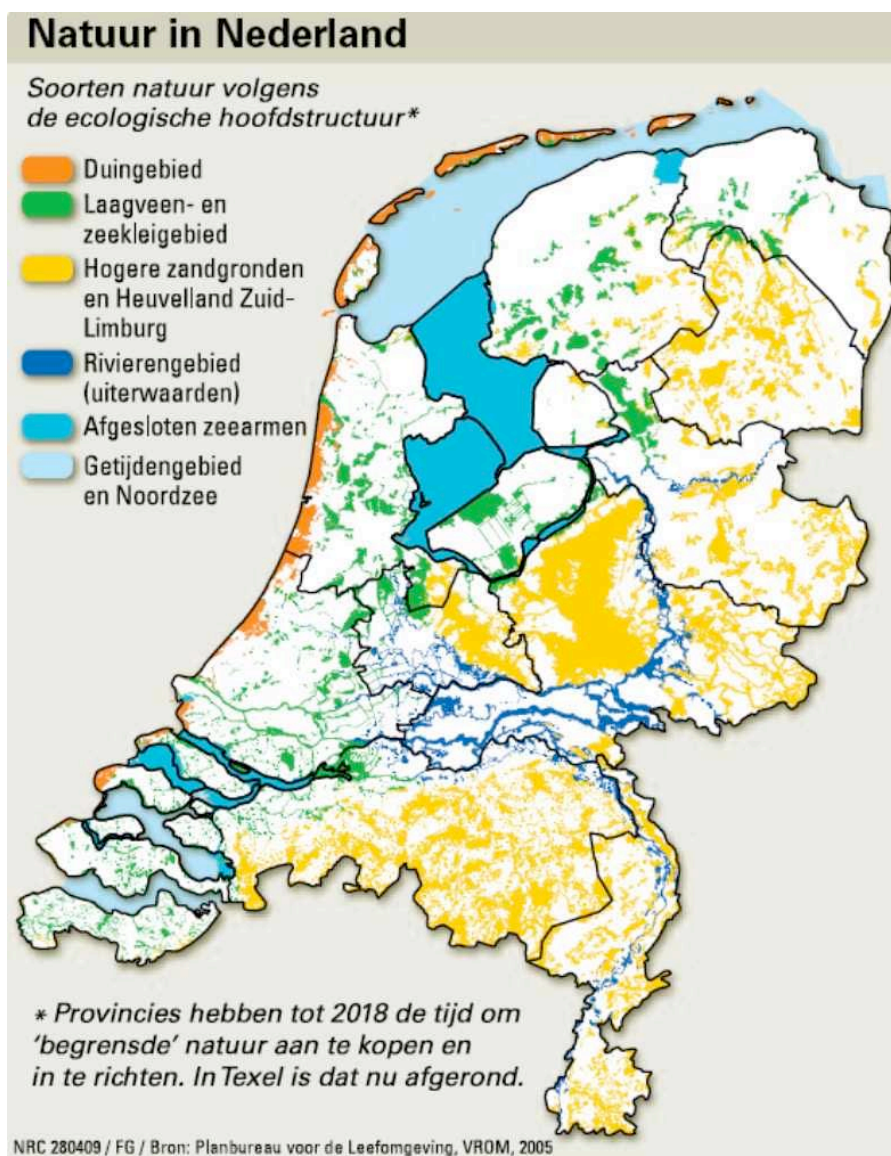
Elk EHS-gebied heeft een zogenoemd natuurdoel. Een natuurdoel beschrijft een bepaalde natuurkwaliteit en wordt gebruikt als een toetsbare doelstelling voor een natuurgebied. De Provincies

⁷ Natuurbalans 2005.

wijzen de natuurdoelen aan. De subsidieregeling voor het beheren van de EHS is het Programma Beheer.

Analyse

Oorspronkelijk dacht Nederland met de EHS aan de Europese vereisten vanuit Natura 2000 te voldoen. Dat bleek echter niet het geval, waarop de Nb-wet een opwaardering heeft gekregen. De realisatie van de EHS lijkt wat betreft het aankopen van grond op schema te liggen. Ruimtelijke samenhang en milieucondities zijn nog onvoldoende om internationaal gemaakte afspraken over het behoud van biodiversiteit waar te maken. Aanvullende maatregelen zijn nodig om de voor de afgesproken natuurdoelen vereiste milieu- en watercondities te realiseren.



EHS in Nederland (Bron: NRC 28 april 2009, Planbureau voor de Leefomgeving 2005)

Planologische Kernbeslissing (PKB) Waddenzee

De Derde Nota Waddenzee is het vervolg op de PKB's Waddenzee van 1992 en 1980 en is in december 2006 door de Eerste Kamer goedgekeurd.⁸

De PKB is inhoudelijk grotendeels een invulling is van de VHR wat betreft het afwegingskader. Er worden enkele zaken nader omschreven die van belang zijn voor de Eemshaven, met name de zogenaamde *externe werking*: "Plannen, projecten of handelingen buiten het PKB-gebied, waarvan op grond van objectieve gegevens niet kan worden uitgesloten dat zij afzonderlijk of in combinatie met andere plannen, projecten of handelingen significante gevolgen hebben voor de, op grond van deze PKB, te beschermen en te behouden waarden en kenmerken van de Waddenzee, dienen aan de hoofddoelstelling van deze PKB te worden getoetst". Als voorbeelden worden genoemd:

- in de Waddenzee geluidhinder opleverende activiteiten door voorgenomen bedrijfsvestiging, defensieactiviteiten, jacht of andere activiteiten
- aanleg van kabels en buisleidingen in de nabijheid van het PKB-gebied
- baggerstort in de nabijheid van het PKB-gebied
- voorgenomen bedrijfsvestiging in de nabijheid van het PKB-gebied die een aantasting van de waterkwaliteit van de Waddenzee betekent
- aantasting van de kenmerkende open horizon door voorgenomen vestiging van windturbines en hoge permanente bouwwerken in de nabijheid van de Waddenzee
- aanleg van (jacht)havens in de nabijheid van het PKB-gebied
- visserijactiviteiten in de wateren direct grenzend aan het PKB-gebied
- winning van ondiepe en diepe delfstoffen in de nabijheid van de Waddenzee
- bouwwerken in de Noordzee met invloed op de Waddenzee
- in de Waddenzee lichthinder veroorzakende activiteiten, zoals bijvoorbeeld grootschalige kassencomplexen in de nabijheid van de Waddenzee.

Over Eemshaven zelf staat onder meer het volgende in de PKB.

- *“Gezien de economische potenties van de havens van Den Helder, Harlingen en Delfzijl alsmede de Eemshaven, kan voor de vaargeulen vanaf de Noordzee naar deze havens in uitzondering op de vastgestelde streefdieptes/normering tot verdere verdieping worden overgegaan, onder de voorwaarde dat dit past binnen het afwegingskader van deze PKB.”*
- *“Nieuwe bebouwing in de nabijheid van de Waddenzee mag alleen plaatsvinden binnen de randvoorwaarden van het nationaal ruimtelijk beleid, en dient qua hoogte aan te sluiten bij*

⁸ Deel 4 van de planologische kernbeslissing Derde Nota Waddenzee, tekst na parlementaire instemming, januari 2007.

de bestaande bebouwing en daar waar het gaat om bebouwing in het buitengebied, te passen bij de aard van het landschap. Een uitzondering op de hoogtebepaling wordt gemaakt voor de havengerelateerde en stedelijke bebouwing in Den Helder, Harlingen, Delfzijl en de Eemshaven. Ook voor deze uitzonderingen geldt dat nieuwe bebouwing zoveel mogelijk ingepast wordt in de bestaande skyline.”

Analyse

Bovenstaande gearceerde citaten uit de PKB Waddenzee hebben het karakter van *concrete beleidsbeslissingen* en gelden als extra zekering voor zaken die (mogelijkerwijs) niet via de Nb-wet, i.h.b. instandhoudingsdoelstellingen Waddenzee worden geregeld.

Het hele PKB instrumentarium is in feite verouderd omdat de VHR (via de Nb-wet) bovenliggend is. De PKB Waddenzee is dan ook tijdens de moeizame totstandkoming *zelf* onderwerp geweest van een *strategische Passende Beoordeling* in het kader van de Nb-wet.

In een gezamenlijk advies van de Raad voor de Wadden en de Raad voor Openbaar bestuur is voortreffelijk uitgewerkt dat de PKB ongeschikt is als beleidskader voor een gebied dat primair natuurgebied is.

De PKB kan echter nog steeds relevantie zijn omdat Eemshaven zelf niet in een Natura2000 gebied ligt maar daar aan grenst, en de vereisten vanuit de Nb-wet voor gebieden direct aangrenzend aan het natuurgebied (de *externe werking*) minder stringent zijn; daar kan de PKB dan wel degelijk van invloed zijn in juridische zin.

Natuurinitiatieven voor de Waddenzee – analyse van de situatie

Bij de aanvang van het project Win-win en de Waddenzee werd consensus bereikt over het volgende (Terschelling, 6 jan 2003).

- De ecologische waddensituatie is ernstiger dan ooit, zelfs alarmerend.
- De courante bestuurlijke aanpak is ontoereikend.
- Het kabinet moet een bovenbestuurlijke commissie instellen om vergaande adviezen uit te brengen.

Aan werkelijk herstel van de ecologische situatie is, wellicht met uitzondering van het kwelderherstelprogramma, sindsdien nog vrijwel niets gekomen. Het is vooral de overheid die als beheerder van dit (inmiddels) Werelderfgoed het goeddeels laat afweten om regulier noodzakelijk beheer uit te voeren. De hete aardappel van wat er moet gebeuren en hoe het gefinancierd moet worden lijkt steeds verder in de tijd te worden doorgeschoven. Tot ongenoegen van de NGO's die zeker in het traject mosseltransitie wederom harde voorwaarden stelt om dit tij te keren.



Het Tij Gekeerd

In dit herstelplan voor het Waddengebied presenteerden in november 2005 acht natuurorganisaties hun voorstellen voor natuurherstel in het Waddengebied.⁹ In het boekje zijn behalve de voorstellen voor een beter Waddengebied, ook reacties opgenomen van ondernemers, agrariërs en anderen.

De beweegredenen om te komen tot Het Tij Gekeerd luiden als volgt:

“Het Waddengebied is een onovertroffen natuurgebied. Juist daardoor komen er ieder jaar miljoenen toeristen. De natuur en landschapswaarden nemen echter gestaag af. Investeren in de natuur van het Waddengebied is urgent. Het kabinet heeft daarvoor het Waddenfonds in het leven geroepen. Dat fonds bevat ca. 800 miljoen Euro, te besteden in 20 jaar tijd. De overheid breekt zich nog steeds het hoofd over de procedures en competenties rondom dit fonds. Intussen zijn de natuurorganisaties nagegaan welk soort herstelprojecten met spoed zouden moeten worden gestart.”

Het Tij Gekeerd bevat voorstellen voor vijf programma's:

- Rijke Zee - Herstel van het leven in de wadbodem
- Gezonde kwelders - Voorstel voor een breed gedragen kwelderbeheerplan
- Natuurparels Binnendijks - Een keten van kleine binnendijkse natuurgebieden
- Levendige Eilanden - Samen met boeren werken aan natuurrijke polders en herstel van de dynamische duinen
- Beleving en Draagvlak - Wadwachten en betere educatie.

Het Tij Geleerd

“Het Tij Geleerd” is een achtergrondrapport uit mei 2007, geïnspireerd door het gezamenlijk initiatief Het Tij Gekeerd. Het rapport bevat een programma voor de uitwerking van herstelmaatregelen in het Waddengebied steunend op een onafhankelijke wetenschappelijke voorbereiding en begeleiding.¹⁰ De acht natuurorganisaties dringen in Het Tij Geleerd aan op investeringen

⁹ Coalitie Wadden Natuurlijk op www.hettijgekeerd.nl.

¹⁰ De onderzoeksinstituten: Alterra (WUR), Civiele Techniek & Geowetenschappen (T.U. Delft), Centre for Ecological and Evolutionary Studies CEES (Rijks Universiteit Groningen), Department of Environmental Science (Radboud Universiteit Nijmegen), Institute for Marine and Atmospheric Research (Universiteit Utrecht), Institute for Marine Resources & Ecosystem Studies (Wageningen IMARES vestiging Texel), Institute for Water Education (UNESCO-IHE), Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ), Nederlands Centrum voor Kustonderzoek (NCK), Netherlands Institute for Ecology (NIOO), Netherlands Institute of Applied Geoscience (TNO-B&O), SOVON Vogelonderzoek Nederland, Water Engineering and Management (Universiteit Twente), WL-Delft Hydraulics.



in fundamenteel en zorgvuldig herstel van natuurwaarden en veerkracht van het waddengebied. Op basis van het hier gepresenteerde programma waren zij voornemens de daaropvolgende jaren gezamenlijk herstelprojecten in te dienen bij het Waddenfonds.

Coalitie Wadden Natuurlijk

In deze coalitie bundelen acht natuurorganisaties hun krachten om als een front op te treden in de behartiging van het belang van het Wad als natuurgebied. De coalitiegenoten zijn: Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Waddenvereniging, Stichting WAD, Stichting Het Groninger Landschap, It Fryske Gea, Landschap Noord-Holland, Vogelbescherming Nederland

In januari 2009 verscheen de brochure Rijke Zee.¹¹ De coalitie schetst in dit document een perspectief voor de Waddenzee. Het Streefbeeld Rijke Zee biedt een toekomstperspectief en geeft richting aan de inspanningen die zullen worden uitgewerkt in het Natuurherstelprogramma om tot een Rijke Zee te komen. Een Rijke Zee:

- is de ecologisch gezonde Waddenzee zoals die in vergelijkbare systemen elders in de wereld ook wordt aangetroffen, binnen de Nederlandse omstandigheden
- biedt ruimte aan natuurlijke processen; harde grenzen ontbreken waar dat veilig kan, waarmee vrij spel ontstaat voor de dynamiek van wind, water en sediment
- heeft verspreid langs de kustlijn geleidelijke overgangen naar zoet water
- is op natuurlijke wijze bestand tegen zeespiegelstijging
- bevat schoon en helder water
- heeft een compleet en stabiel natuurlijk ecosysteem met een hoge biodiversiteit, waarbij de vele populaties van planten en dieren onderling verbonden zijn in een krachtig voedselweb
- dient optimaal als kinderkamer voor vis en zeezoogdieren, als broedplaats voor vogels en als tankstation voor trekvogels
- is een oase van landschappelijke schoonheid, met natuurlijke stilte, ongestoorde horizon en diepe duisternis
- biedt leefgebieden, biostructuren en soorten de kans om groot en oud te worden
- is internationaal verbonden met andere gebieden, zoals de overwintergebieden langs de kust van West-Afrika en de broedgebieden in Siberië
- biedt ruimte aan kleinschalige economische activiteiten zoals recreatie en visserij, die de natuurwaarden respecteren.

¹¹ “Rijke Zee, Een bruisende toekomst voor de Waddenzee”, Coalitie Wadden Natuurlijk, januari 2009.



Natuurherstelprogramma Waddenzee

Het Natuurherstelprogramma Waddenzee dat oktober 2009 gereed moet zijn vormt het officiële overheidsvoornemen ten aanzien van het beheer en herstel van de Waddenzee.

De thema's bij het streven naar een rijke zee zijn: helder water, een beter voedselweb voor vogels en vissen, herstel van mosselbanken en zeegrasvelden, klimaatbestendigheid, internationale samenhang en een duurzame verbintenis tussen wad en mens. Het programma voorziet in het voortdurend onderzoeken, monitoren en evalueren van de ontwikkelingen. De financiering wordt gezocht bij het Waddenfonds en bij de ministeries van LNV, VROM en V&W.

Kwelderherstelprogramma

Het kwelderherstelprogramma is geïnitieerd door de vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers (VOG), het Groninger Landschap en Natuurmonumenten.¹² Daarbij zijn o.a. betrokken geweest: LTO, Waterschap Noorderzijlvest en de Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL).

Het Kwelderherstelprogramma wordt voor een groot deel gefinancierd door het Waddenfonds. Daarnaast zijn er bijdragen van de Provincie Groningen, de VOG en de Natuurorganisaties. De uitvoeringsperiode is 2008 – 2012. Het is het eerste grote project dat in het kader van het Waddenfonds wordt uitgevoerd.

Het hoofddoel van het Kwelderherstelprogramma is het vergroten van de biodiversiteit op de kwelders.

Om het programma te realiseren wordt er gedurende vier jaar intensief samengewerkt tussen de eigenaren van de kwelders en de initiatiefnemers van het project. De kwelders zullen zo moeten worden ingericht dat deze ook geschikt zijn voor een veilige en duurzame beweiding. Kwelderpercelen zullen worden samengevoegd, door middel van de aanleg van dammen, maar ook door het aantal hoofduitwateringen te verminderen. Vluchtplaatsen voor het vee zullen ingericht te worden, evenals vangkralen. Tevens zullen mogelijkheden voor beweiding in overeenstemming met de eigenaren worden uitgewerkt, bijvoorbeeld inscharing van vee, het opzetten van een beheerboerderij of het verpachten van de kwelders aan een beheerder.

¹² <http://www.kwelderherstelgroningen.nl>.

Waddenfonds

Er is een wet op het waddenfonds, een jaarlijks budget, een commissie die – na eerste schifting van voorstellen door de dienst landelijk gebied – vrijwel bindende adviezen geeft aan de minister van VROM om projecten (mede) te financieren uit het Waddenfonds.

De volgende subdoelen worden beoogd.

- Vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied.
- Verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee.
- Duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied en een substantiële transitie naar een duurzame energiehouding in het waddengebied en de direct aangrenzende gebieden.
- Ontwikkelen van een duurzame kennishouding ten aanzien van het waddengebied.

Dit laatste heeft inmiddels vorm gekregen middels de Waddenacademie.

Analyse

De geschiedenis van het Waddenfonds is een moeizame. € 800 miljoen was voorgesteld door de Cie-Meijer, bij bespreking in het parlement in eerste instantie teruggebracht naar € 500 miljoen, later middels een motie toch weer € 800 miljoen. Maar dan wel ongeveer 50/50 verdeeld over economie en ecologie. De uitkoop van de kokkelsector is er inmiddels ook uit betaald. Daarna moest Brussel worden geraadpleegd of omtrent het economiedeel geen sprake was van ongeoorloofde (concurrentievervalsende) subsidiëring van het bedrijfsleven. De kredietcrisis leidt tot kasverschuivingen: later meer uitgeven, nu minder. Bij gebrek aan goede voorstellen? Zijn de criteria te zwaar? Staan de oorspronkelijke bedoelingen waarmee het waddenfonds is opgericht nog overeind, of is er sprake van politieke erosie van het fonds ? Er is kennelijk zoveel hindermacht.

Bijlage 3: Energietransitie

In deze bijlage behandelt de nationale energietransitie en welke doelen, programma's en akkoorden we zijn tegengekomen, die betrekking hebben tot de energievoorziening en de energieplannen in de regio rond de Eemsdelta. Wat beogen ze, wie zitten erachter, hoe functioneren ze, wat is de status?

Naar een schone, betaalbare en betrouwbare energievoorziening voor Nederland

Bij energietransitie gaat het om het geleidelijk realiseren van een energievoorziening die schoon, betaalbaar en betrouwbaar is. Daarbij spelen drie veranderingsprocessen door elkaar: introductie van marktwerking, internationalisering en verduurzaming. Energietransitie beoogt het borgen van collectieve belangen op de lange termijn en is daarmee een (supra-)landelijk thema, maar waaraan ook op lokaal niveau uitvoering moet worden gegeven.

Scenario's voor de nationale energievoorziening¹³

De idee van een energiesysteem in transitie mag waarheid zijn, maar dat geeft weinig handvatten om een strategie te bepalen. Hoe snel zal de verandering zich voltrekken? Welke energiebronnen in welke verhouding zullen als “duurzaam” gelden? Hoe zal de maatschappij omgaan met de spanningen tussen betaalbaarheid, betrouwbaarheid en duurzaamheid? En welke wet- en regelgeving en prikkels zullen gelden? Deze krachten vormen een verscheidenheid aan mogelijke toekomstige energiesystemen.

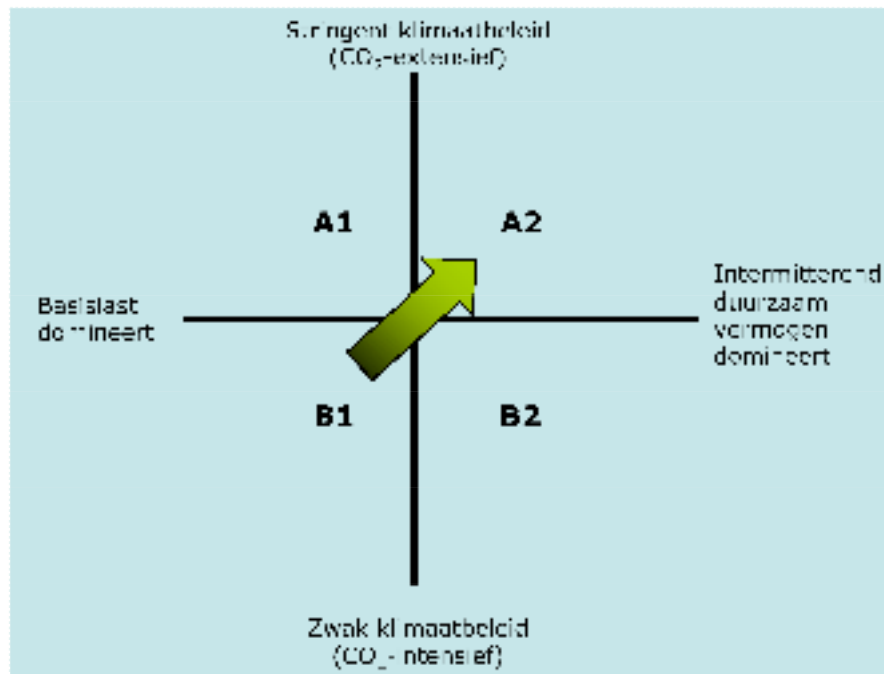
Zoals het er nu naar uitziet, spelen twee factoren een bijzonder sterke rol.

- De slechte verhouding tussen basislast (kolen, kern) en intermitterende duurzame opwekking (wind, zon).
- De snelheid waarmee het energiesysteem van koolstof kan worden ontdaan, wanneer ook beleidsdoelen als voorzieningszekerheid en betaalbaarheid in acht worden genomen.

Bij elkaar genomen vormen de twee factoren vier *verhaallijnen* (zie figuur).

¹³ Analyse kader ontleend aan rapport in voorbereiding van EDN, Stichting EnergieDialogo Nederland.

Er zijn veel meer toekomstige constellaties of verhaallijnen denkbaar, maar voor nu voldoen de vier scenario's A1-A2-B1-B2 voor een eerste grove test van actoren, rollen en strategieën.



Schematische weergave van de vier verhaallijnen voor de energievoorziening

In de A1-wereld blijven er voor vele spelers voldoende redenen om te blijven inzetten op basisplaatsstrategieën, hoofdzakelijk kolen en kern. Omdat tegelijkertijd een streng klimaatbeleid wordt gevoerd, zullen kolen alleen in combinatie met CCS worden gebruikt. Rond kernenergie wordt een apart debat gevoerd; dat laten we hier buiten beschouwing. Duurzame energie kan het aanvankelijk moeilijk hebben, maar met streng klimaatbeleid wordt duurzaam het systeem in “geduwd”. Omdat basislastvermogen en duurzame energie niet samen gaan, zullen energieopslagsystemen worden gebruikt om de twee elkaar afstotende typen te verzoenen. Primaire energiebronnen voor elektriciteitsproductie zijn kolen en kern.

In de A2-wereld groeit de rol van duurzame energie snel. Vanwege het oncontroleerbare en onvoorspelbare karakter van met name wind en zon, zal flexibele (vooral gasgestookte) opwekkingscapaciteit nodig zijn om het variërende aanbod van duurzame energie te balanceren. Investeren in basislastcentrales kan een risicovolle zaak zijn: hernieuwbare, koolstofarme energie krijgt prioriteit. Primaire energiebronnen zijn aardgas en duurzame bronnen; kolengas zou aardgas voor een deel kunnen vervangen.

B1 benadert “business as usual”. Er is een tendens naar basislast, enerzijds vanwege competitieve voordelen, anderzijds door onbedoelde prikkels. Klimaatbeleid is zwak in vergelijking met wat



nodig zou zijn vanuit het voorzorgsbeginsel. De groei van hernieuwbare bronnen stagneert; het is moeilijk om te concurreren met de basislastcentrales in dit scenario. Primaire energiebronnen zijn kolen en kern, net als in A1.

In B2 groeit duurzame energie snel, niet zozeer vanwege klimaatredenen, als wel om redenen van voorzieningszekerheid en prijs. Evenals in A2 zal flexibel balanceervermogen nodig en veel waard zijn. De totale energievraag is hoog, waardoor er wat ruimte voor basislast blijft bestaan. Primaire energiebronnen zijn duurzame energie, gas en kolen.

Energietransitie betekent een opschuiven langs de pijl in de figuur, weg van B1 en zo veel mogelijk richting A2.

De vraag is relevant in hoeverre de partijen die elektriciteitscentrales willen bouwen zich van bovenstaand kader bewust zijn, welke initiatieven ze hierin ontplooiën, en wat ze mogelijkerwijs via aanpassingen van centrales kunnen doen en/of aan steun aan andere initiatieven die in de gewenste richting gaan.

Spanningen tussen schoon, betaalbaar en betrouwbaar

Een schone energievoorziening is een energievoorziening met een zo geringe uitstoot van broeikasgassen, dat onbeheersbare klimaatverandering voorkomen kan worden. Op wereldschaal betekent dat een totale CO₂-reductie van 50-80% in 2050. Voor westerse, ontwikkelde landen is de opgave een reductie van 80-90%. Bij dergelijke reductie-eisen ontkomt geen enkele sector aan ingrepen, en zeker de energievoorziening niet, die voor een groot deel verantwoordelijk is voor de huidige CO₂-uitstoot. Alleen op landelijk bestuursniveau (en hoger) zijn verplichte klimaat- en energiedoelen afgesproken, in het kader van het Kyoto-protocol en het EU-energie- en klimaatpakket. Het kabinet heeft tussendoelen geformuleerd voor de uitstoot van broeikasgassen (30% minder dan in 1990), de uitbouw van duurzame energie (tot 20% van het totaalverbruik) en energiebesparing (gemiddeld 2% per jaar) voor de periode tot 2020, die in lijn zijn met de Europese afspraken.

De klimaat- en energiedoelen van het kabinet voor 2020 voor verduurzaming van de energievoorziening, zoals verwoord in *Schoon en Zuinig*, worden breed onderschreven. Als het echter aankomt op het maatregelenpakket om ze te verwezenlijken, ontstaan spanningen tussen verschillende stakeholdergroepen, die elk een andere afweging maken tussen de energiedoelen schoon, betaalbaar en betrouwbaar, ook al is er veel overlap.



Natuur- en milieuorganisaties houden vast aan *schoon* en accepteren eerder concessies aan *betaalbaar* en *betrouwbaar*. In de transitie-matrix uit de voorgaande figuur geven zij de voorkeur aan een route met de klok mee van B1 naar A2. Bedrijven moeten vooral hun concurrentiepositie bewaken, wat er overwegend op neerkomt dat scherp gelet wordt op de betaalbaarheid en schoon hier niet ten koste van mag gaan. De overheid, als hoedster van de BV Nederland, moet zorgen voor de balans en de collectieve belangen. Betrouwbaarheid is daarom vooral haar zorg is, evenals betaalbaarheid vanuit het belang van de werkgelegenheid. Bovendien is zij verantwoordelijk voor *schoon* in het kader van internationale afspraken. Alleen voor *schoon* zijn kwantitatieve doelen geformuleerd.

Overheid, NGO's en energiebedrijven hebben ieder hun eigen visie op de energietransitie uitgewerkt en gepubliceerd. Hieronder wordt kort ingegaan op elk van de drie agenda's.

Transitiepakketten en -programma's

Overheid: Schoon en Zuinig

Het kabinet hanteert de volgende basisprincipes voor het beleid voor energie en klimaat.

1. CO₂ moet een prijs hebben. De overheid streeft naar uitbreiding van het Emission Trading System (EU-ETS) met Europese toewijzing per sector en op termijn Nederlandse uitbreiding.
2. Normen: op EU-schaal voor energieprestaties van apparaten, voertuigen, elektromotoren, etc. en nationaal voor bijv. nieuwbouw.
3. Innovatie: klimaatbeleid als kans benutten, oplossingen creëren voor problemen die mondiaal gaan spelen.
4. Bijsturen: beleid aanpassen indien nieuw inzicht dat wenselijk maakt.

Voor de uitwerking kiest het kabinet de volgende aanpak:

1. Een sectoroverstijgend duurzaamheidsakkoord. De voorzet van de werkgevers is in dit verband een goede start. Op 1 november 2007 hebben de Rijksoverheid en de werkgeversverenigingen hun handtekening gezet onder het Duurzaamheidsakkoord.
2. Daaronder afspraken met sectoren, o.a.
 - gebouwde omgeving: op 25 juni 2007 is het project "Meer met minder" gestart

- energiesector: afspraken over een aandeel duurzame energie, over CO₂-afvang en -opslag (CCS) en over een warmteagenda. In oktober 2008 is het Sectorakkoord Energie gesloten
- industrie: afspraken over energie-efficiency, ketenefficiency, een langetermijnaanpak en nieuwe benchmarks. Akkoord over doelmatiger energiegebruik in de industrie is getekend op 1 juli 2008
- landbouw: o.a. afspraken over de energieproducerende kas
 - Europese (bijv. emissiehandel) en nationale (bijv. fiscale) overkoepelende instrumenten.

Delegeren van landelijke klimaatdoelen naar regio's en sectoren

Behalve een allocatie van emissieplafonds aan industriële installaties onder het ETS is een verdere decompositie van de nationale taakstelling naar regio's een weinig zinvolle exercitie, gezien de beperkte omvang van Nederland en de geringe homogeniteit van de regio's.

De strategie van het kabinet is dan ook om in onderhandelingen met sectoren en regio's afzonderlijke bijdragen af te spreken, vast te leggen in akkoorden en convenanten, ernaar strevend dat ieder naar vermogen bijdraagt. In Noord-Nederland is het Energieakkoord daar een uitwerking van. Het beleid van de Provincie Groningen is erop gericht een "evenredige bijdrage" te leveren aan de nationale doelstellingen. Tevens speelt mee het landelijk Sectorakkoord Energie 2008, het convenant tussen de Rijksoverheid en energiebranches in het kader van Schoon en Zuinig. Het Kernteam CCS Noord-Nederland is ook een publiek-private samenwerking, gericht op het realiseren van een specifieke transitie maatregel (CCS) uit het nationale programma.

NGO's: Green4Sure

"Green4sure, het groene energieplan" van de milieuorganisaties en vakbonden AbvaKabo, FNV, Greenpeace, Milieudefensie, Natuur & Milieu en Wereld Natuur Fonds (Green4sure), is opgesteld door CE Delft. Het plan stelt halvering van CO₂-emissies in 2030 centraal en zoekt een instrumentenmix die dat kan realiseren onder diverse randvoorwaarden, waaronder acceptabele kosten en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Green4sure is uniek in de wereld door de combinatie van marktgerichtheid (oplossingen worden zoveel mogelijk aan de markt overgelaten), het omvatten van alle sectoren en het berekenen van effecten voor werkgelegenheid en economische groei.

De door Green4sure voorgestelde instrumentenmix is opgebouwd uit drie lagen.



1. Klimaatbudgetten voor drie verschillende sectoren:
 - a. industrie, glastuinbouw, zeescheepvaart en luchtvaart (“industrie”)
 - b. gebouwde omgeving
 - c. verkeer en vervoer (excl. lucht- en zeescheepvaart en elektriciteit voor treinen).Dit maakt het mogelijk deze sectoren via maatwerk te bedienen met gedifferentieerde doelen en prijzen voor CO₂-reductie.
2. Ondersteunende instrumenten: energiestandards en voorzien in nutsfuncties (CO₂- en warmtenetten).
3. Tijdelijke instrumenten om innovatie en implementatie aan te jagen.

De energiemix volgt uit de instrumentatie en is berekend door ECN met de modellen die ook voor de overheid worden gebruikt. Green4sure concludeert dat de emissie in 2030 op economisch acceptabele wijze kan worden gehalveerd met 20% minder fossiel, 2,1% efficiëntieverbetering per jaar en 16% hernieuwbare energie. Om op lange termijn investeringszekerheid te bieden, vragen de partijen die Green4sure hebben laten opstellen om het vaststellen van de klimaatdoelstelling in een klimaatwet. Een belangrijk tijdelijk instrument is de interimwet elektriciteitsproductie, die de emissie per kWh maximaliseert of boven een bepaald niveau belast met een heffing. Zolang het EU-ETS niet is aangepast (veilen + lagere plafonds) kunnen investeringsbeslissingen negatief uitpakken voor de totale CO₂-emissie in Nederland; er wordt onvoldoende rekening gehouden met een prijs voor CO₂.

Pakketten van de energiebedrijven en werkgevers

De branchevereniging voor energiebedrijven EnergieNed ontwikkelde in 2007 een eigen kijk op de invulling van de energietransitie tot 2020: “agenda Energie 2007-2020”. (Destijds behoorden ook de huidige leden van de VME nog tot de achterban van EnergieNed.)

Ook de werkgeversorganisaties (VNO-NCW, MKB Nederland, LTO) kwamen met een plan, onder de titel “Nederlands gidsland? Als het maar slim gebeurt!”.

Beide plannen werden gepresenteerd op het Vierde Beraad van Energie Forum Nederland (EFN) (nu Energie Dialoog Nederland, EDN) op 26 juni 2007.

Energiebedrijven: agenda Energie 2007-2020

Met de “agenda Energie 2007-2020” levert branchevereniging EnergieNed een sectorspecifieke uitwerking voor de energiesector. Met de agenda kan de energiebranche 1/3 bijdragen aan het kabinetsdoel van 30% minder CO₂-uitstoot in 2020. EnergieNed wijst daarbij op het belang van



betaalbaarheid en betrouwbaarheid van de energievoorziening naast de noodzaak van maatregelen vanwege de klimaatverandering.

De overheid heeft onder meer een rol in het wegnemen van belemmeringen, het verbeteren van de warmtewet, inpassing van wind, duidelijkheid omtrent duurzaamheidscriteria voor biomassa en het regisseren van de ontwikkeling van infrastructuur voor CCS en warmte. De doorlooptijd van infrastructuurprojecten en vergunningtrajecten moet sterk worden verkort. Net als de werkgeversorganisaties stelt EnergieNed dat alles uit de kast moet en geen opties uitgesloten kunnen worden, ook kernenergie niet.

EnergieNed acht 20 % duurzame energie in 2020 onhaalbaar. Het zou onnodig duur worden. Net als de NGO's van Green4Sure overigens, stelt EnergieNed voor het CO₂-doel te handhaven, maar flexibel om te gaan met het doel voor duurzame energie. De brancheorganisatie acht 20% duurzame elektriciteit wel haalbaar.

Werkgevers: Nederland Gidsland? Als het maar slim gebeurt!

De beleidsvisie van het Nederlands bedrijfsleven noemt de doelstellingen uit Schoon en Zuinig ambitieus, maar onderschrijft ze wel. De visie legt de nadruk op technologie en innovatie als sleutel voor duurzame groei. Voor de elektriciteitssector worden kansen gezien voor 30% emissiereductie door CCS en restwarmtebenutting. Het bedrijfsleven stelt faciliterend en stabiel overheidsbeleid als voorwaarde voor bedrijfsinvesteringen. Faciliterende maatregelen waarom wordt gevraagd zijn o.a. een prijs voor CO₂ via het emissiehandelssysteem, stimuleringsregelingen voor duurzame innovaties en een prijsgarantieregeling voor CCS. Om bestendigheid van beleid te garanderen stellen de werkgevers een private component in de regie op de energietransitie via het Regieorgaan als voorgesteld door de Task Force Energietransitie.

Beide plannen reiken de overheid voorwaardelijk de hand. De doelen voor CO₂-reductie worden onderschreven, de bedrijven zijn bereid te investeren, maar dan moet de overheid wel in een aantal randvoorwaarden voorzien. Deze handreikingen van de bedrijven zijn uitgewerkt in het Duurzaamheidsakkoord tussen werkgevers en overheid en het Sectorakkoord Energie met de energiebedrijven. De belangrijkste punten hiervan komt verderop in dit hoofdstuk aan bod.

Conclusie energietransitieprogramma's

Er blijkt veel overeenstemming tussen de verschillende plannen voor klimaat- en energiebeleid. Allen pleiten voor CO₂-reductie als centrale doelstelling. De overheid wordt gevraagd zich sterk te maken voor verbetering van het emissiehandelssysteem inclusief een voldoende hoge CO₂-



prijs en op EU-schaal geveilde emissierechten, voor normstellingen en voor de ontwikkeling van warmte- en CO₂-netten.

Het kernverschil tussen Green4sure en de werkgevers lijkt de "aanvliegroute" om de CO₂-doelstelling te halen. De werkgevers kiezen voor een bottom up-benadering via afspraken over haalbare doelstellingen, met voldoende flexibiliteit om de keuzes te maken die nodig zijn om het doel te bereiken. De werkgevers zijn afrekenbaar op de resultaten, bereid tussentijds verantwoording af te leggen en bij te sturen indien nodig. Green4sure kiest daarentegen voor van bovenaf opgelegde plafonds die het bereiken van de doelen voorop stellen, de CO₂-prijs opdrijven en innovatie aanjagen.

Over de ernst en aanpak van het probleem van voorzienings- en leveringszekerheid blijken de meningen uiteen te lopen terwijl de nadruk op CO₂-reductie en economie breed wordt gedragen.

Energietransitie biedt kansen voor regionale ontwikkeling

Klimaatbeleid en economie zijn niet slechts water en vuur; er zijn ook kansen. CO₂-beleid of –bewustwording creëert nieuwe markten voor schone producten. Het voorhoede gevecht gaat erom wie zich een uitgangspositie weet te verwerven voor een koolstofarme toekomst. De economische structuurveranderingen die een CO₂-gelimiteerde wereld zal vergen betekent nieuwe kansen voor structuurversterking.

Biomassacluster Eemsdelta Green

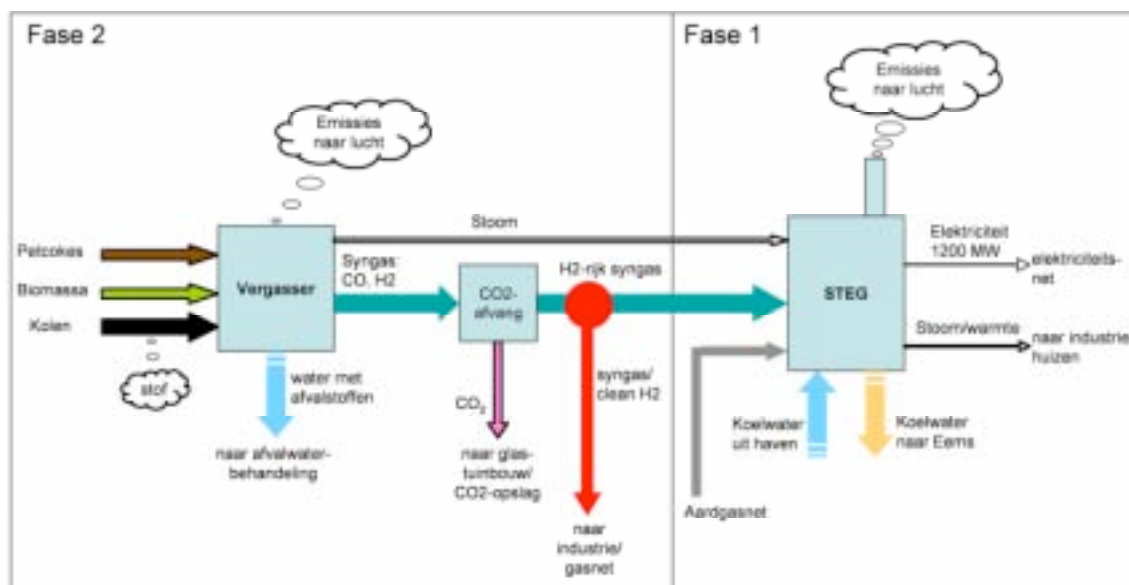
De Provincie Groningen – samen met andere Noordelijke overheden – toont zich terdege bewust van de kansen die een nieuwe energietijdperk de regio kan bieden. Via Energy Valley en Eemsdelta Green/Costa Due wordt de energietransitietaakstelling gekoppeld aan economische structuurversterking (Nije Gruine Deal?). Werken aan infrastructuur (fysiek en kennis) voor efficiëntie door industriële ecologie, groene chemie op basis van biomassa en CO₂ en CCS moet nieuwe bedrijven naar de Eemsdelta trekken en voor industriële ontwikkeling zorgen die op duurzaam maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

Technisch concept (voorbeeld: Nuon Magnum)

Wat vermag de technologie van in dit geval Nuon Magnum? Hoe duurzaam is deze technologie? Hoe past het concept in de transitie naar een duurzame energievoorziening? Welke flexibiliteit zit er in het technisch concept om aan zorgen/belangen tegemoet te komen?

Overzicht:

- STEG: In eerste fase zal Nuon een gasgestookte elektriciteitscentrale bouwen (STEG-principe) die 1200 MWe zal kunnen leveren.
- Kolen-/biovergasser: In de tweede fase wordt er een vergassingsfabriek vóór gebouwd die van steenkool, biomassa en petcokes synthegas (syngas) maakt. In principe kan dat syngas uit kolen en biomassa het aardgas voor tweederde deel van de capaciteit (800 MWe) vervangen.
- CO₂-afvang: Voordat het wordt verbrand wordt kan eerst het grootste deel van de CO₂ eruit gehaald worden voor hergebruik of ondergrondse berging. Na uitscheiding van CO₂ blijft waterstofrijke syngas over dat verbrand kan worden, maar ook opgeslagen of verder opgewerkt tot vrijwel zuiver waterstofgas, dat als brandstof of grondstof elders kan dienen.
- Grondstoffen: de hoofdbrandstof voor de vergasser is steenkool. Tot 30% - en later mogelijk 50% - kan biomassa worden meevergast. Ook petcokes kan (tot 20%) worden meevergast.
- Flexibiliteit: met het syngas dat uit de vergasser komt kan 800 MWe elektriciteit worden opgewekt in de STEG's. De overige 400 MWe kan met aardgas worden opgewekt. De STEG's zijn goed op- en afschakelbaar en kunnen dienen om het toenemend aanbod van windenergie in te passen in het energienet. De vergassers zijn minder goed regelbaar. Als syngas elders kan worden afgezet of tijdelijk opgeslagen is de flexibiliteit van de opwekcapaciteit worden vergroot.
- Alternatieve producten: het syngas en/of de syngasproducten (waterstof, CO₂, SNG) kunnen ook in de chemie of het aardgas-/H₂-net een bestemming vinden. Onderstaande figuur illustreert de multiproductflexibiliteit van de vergassingstechnologie.

**Schets van het multiproductconcept van Nuon Magnum**

Type en uitvoering van het concept: past het in de transitieplannen?

Afgezien van nut en noodzaak van nieuwe centrales in de Eemshaven is de keuze voor een bepaald technisch concept (type en uitvoering) van invloed op de mate van impact op de belangen van verschillende stakeholders.

Bij het type gaat het om de soort centrale: kolen of gas. En indien kolen: poederkool of kolenvergassing. Met of zonder CCS. Sommigen vinden dat kolencentrales helemaal niet meer gebouwd moeten worden, anderen stellen voorwaarden, zoals: wel vergassing, geen poederkool. Of: alleen met CCS. Enz.

Bij uitvoering gaat het om de ontwerp- en uitvoeringskeuzes binnen het gekozen type. De uitvoering is van invloed op de bouwhoogte en de inpassing van de centrale in de omgeving, de impact op het weidse karakter van het Groninger landschap en de Waddenzee. Maar ook de uitvoering van het koelsysteem en de invloed daarvan op de flora en fauna en evt. uitzicht (i.g.v. koeltorens). Loos je het verwarmde water op het oppervlaktewater, of maak je gebruik van koeltorens?

De keuze voor het type en de uitvoering van de elektriciteitscentrale is onderwerp van gesprek. Er is verschil van inzicht over de noodzaak van nieuw kolengestookt dan wel gasgestookt vermogen. De inzichten zijn mede afhankelijk van de visie op de energietransitie en de internationalisering van de energiemarkt.

Duurzaamheid regionale economie afhankelijk van CCS

Groene ambities van andere partijen (GSP, SBE, Eemsdelta Green) hangen in belangrijke mate af van toepassing van CCS bij Nuon Magnum en consorten, als leverancier van “groene” chemische grondstoffen of schone elektriciteit. Ook grote energieverbruikers als de AkzoNobel chloor- en loogfabriek in Delfzijl hebben belang bij CCS om de CO₂-last van hun producten omlaag te brengen.

De initiatiefnemers in het Noorden (GSP, energiebedrijven, SBE) lijken zich ervan bewust dat CCS een spiltechnologie is voor legitimatie van de grote ontwikkelingsambities. Tegelijk is de ontwikkeling van CCS erg afhankelijk van randvoorwaarden zoals financiële prikkels, juridisch kader, draagvlak. Het Kernteam doet dan ook expliciet beroep op de overheid om de CCS-ambities van Noord-Nederland te ondersteunen. De mogelijkheid om CCS als Dringende Reden van Groot Openbaar Belang (DRGOB) aan te merken is wellicht een optie.



Convenanten en coalities

Sectoroverstijgend Duurzaamheidsakkoord

Op 1 november 2007 is tussen Rijksoverheid en Werkgevers het sectoroverstijgend Duurzaamheidsakkoord gesloten. Dat had wat voeten in de aarde, omdat het bedrijfsleven niet mee wilde gaan met de CO₂-reductiedoelstelling van 30% in 2020 van het kabinet. De opstelling van het georganiseerde bedrijfsleven was een tegenvaller voor milieuminister Cramer. De bedrijven vinden 30% niet verstandig, omdat het onvoldoende duidelijk is wat de Europese Unie precies gaat doen, en wat er mondiaal gebeurt. Het kabinet is akkoord gegaan, omdat er een trendbreuk moet komen en dat zou niet gaan zonder samenwerking het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven wil eerst zekerheid over de Europese reductieplannen. De EU houdt de mogelijkheid open om de uitstoot met 30% te verminderen als andere landen hun uitstoot ook verder aanpakken. Daarover is nog geen duidelijkheid. Nederlandse bedrijven willen binnen Europa op gelijke voet kunnen concurreren.

Het duurzaamheidsakkoord is een akkoord op hoofdlijnen. Het vormt de basis voor de akkoorden met de verschillende bedrijfssectoren, zoals de landbouw, industrie en verkeer & vervoer. Formeel is het Duurzaamheidsakkoord juridisch niet bindend.

Over de inhoud van het akkoord

- Het bedrijfsleven zal meer investeren in energiebesparing, inzet van duurzame energie en beperking van de CO₂-uitstoot.
- De overheid komt niet met milieumaatregelen die de concurrentiepositie van het bedrijfsleven schaden.
- In 2020 moet de uitstoot van CO₂ 20% lager liggen dan in 1990.
- De voortgang van het convenant wordt in 2010 geëvalueerd.

Kritiek

Op het EFN-beraad van 26-6-2007 werden de natuurorganisaties ook aan tafel genodigd om over het akkoord mee te praten, maar deze zijn toch geen partijen geworden in het convenant. Stichting Natuur en Milieu is dan ook teleurgesteld en vindt het Duurzaamheidsakkoord een afzwakking van de kabinetsambities. Het kabinet zou zijn gezwicht voor de belangen van VNO-NCW ten koste van klimaatverbetering. Kritiekpunten zijn de volgende.



- Het kabinet zou de haalbaarheid van zijn klimaat- en energiedoelstellingen uit handen geven. Het bedrijfsleven belooft immers slechts 20% broeikasgasreductie, waardoor het kabinetsdoel van 30% in 2020 onhaalbaar zou worden.
- Harde toezeggingen van het bedrijfsleven v.w.b. afrekenbare reductiedoelstellingen en investeringen zouden ontbreken. Het kabinet zou daarentegen wel een aantal harde toezeggingen hebben gedaan die de effectiviteit van het klimaatbeleid verminderen of financiële middelen opleveren voor de sectoren. De toezeggingen zouden onder meer het volgende betreffen.
 - Na 2010 alleen streefwaarden voor CO₂-reductie.
 - Klimaatbeleid mag de concurrentiepositie niet schaden, waarmee geen rekening lijkt te worden gehouden met potentieel *concurrentievoordeel* door *first mover* te zijn (milieu als kans).
 - De inzet om het aandeel emissierechten dat via flexibele Kyoto-mechanismen (JI/CDM) in het buitenland mag worden ingekocht te vergroten.
 - Subsidiëring van CCS in de exploitatiefase.
- Een te grote voorrangspositie voor de ondernemersorganisaties. Belangen van maatschappelijke organisaties dreigen te worden miskent.

Ook WNF toonde zich teleurgesteld over het akkoord. Terwijl de hele wereld zich voorbereidt op een CO₂-arme economie én alle kansen die daarmee gepaard gaan voor innovatie en nieuwe technologie zou de BV Nederland van het VNO-NCW met de pantoffels aan voor de kolenkachel blijven zitten.

Sectorakkoord Energie 2008

Op 28 oktober 2008 is het Sectorakkoord Energie gesloten, een convenant tussen de Rijksoverheid en de energiebranches in het kader van het werkprogramma Schoon en Zuinig. Het akkoord noemt afspraken over inspanningen van overheid en sector t.a.v. wind, zon-PV, biomassa, CCS, warmte en infrastructuur. De meeste relevante elementen:

Inhoud

- Wind:
 - Partijen maken een gezamenlijk stappenplan Wind op Zee om in 2020 een vermogen van 6000 MW wind op zee te realiseren.
 - De Rijksoverheid wijst uiterlijk in 2010 gebieden voor windenergie (totaal oppervlak ca 1000 km²) aan ten behoeve van de realisering van de ambitie voor 2020 van 6000 MW windenergie op zee.



- Partijen streven ernaar dat in 2011 voor ca. 2000 MW nieuw vermogen Wind op Land vergund zal zijn dat leidt tot een totaal vermogen van 4000 MW; dat is voor de korte termijn een verdubbeling van de huidige capaciteit.
- Energiebedrijven zullen aan de beoogde groei bijdragen door eigen investeringen of door elektriciteit uit Wind op Land projecten van derden in Nederland in te kopen. De energiebedrijven zullen bijdragen aan innovatie. De energiebedrijven zullen samenwerken met regionale overheden voor het verkrijgen van het benodigde maatschappelijk draagvlak en een goede inpassing van Wind op Land in het landschap.
- De Rijksoverheid zet in op effectieve en efficiënte besluitvorming over ruimtelijke projecten.
- Biomassa:
 - Partijen zijn het erover eens dat bij- en meestook van duurzame biomassa essentieel is voor de realisatie van de ambities van 2020 en zetten zich maximaal in om deze ambities te verwezenlijken.
 - De energiebedrijven dragen bij aan de ontwikkeling van een systeemopzet voor certificering dat implementeerbaar is.
 - De energiesector zal zich sterk inspannen dat energiebedrijven periodiek (te beginnen in 2008) aangeven hoe zij de meest wenselijke ontwikkeling van duurzame biomassa in de brandstofmix richting 2020 zien.
- Zon-PV:
 - Partijen ambiëren dat Zon-PV in 2020 grootschalig in de gebouwde omgeving in Nederland wordt toegepast en hebben de verwachting dat de prijs van Zon-PV dan gelijk is aan die van grijze stroom. Partijen onderkennen dat de Nederlandse industrie een goede uitgangspositie heeft om op de wereldmarkt een sterke positie in te nemen en streven naar een versterking van die positie.
 - De energiesector richt zich op zijn rol bij de daarvoor benodigde innovaties.
- CCS:
 - De energiesector zal bevorderen dat energiebedrijven, dus ook de exploitanten van nieuwe kolencentrales, zullen rapporteren hoe zij binnen het eigen centralebestand invulling geven aan de afspraken van deze verklaring en investeren in duurzame energie en de toepassing van de technologie om CO₂-af te vangen en op te slaan (CCS), en vanaf 2015 zeer substantieel CO₂ gereduceerd hebben. De start van de demonstratieprojecten is hiervoor een noodzakelijke stap.
 - Partijen hebben de ambitie dat CCS bij kolencentrales in 2020 bij een concurrerende CO₂-prijs grootschalig wordt toegepast. De energiesector zal daartoe bevorderen dat daarvoor nieuwe kolencentrales “*capture ready*” gebouwd worden en zal in 2011 voor-

stellen gereed hebben voor twee grote demonstratieprojecten in het kader van het EU vlaggenschipprogramma voor CCS.

- De energiesector rapporteert vanaf 2009 over de voortgang van CCS. Het streven is een vooraanstaande positie van Nederland in Europa in op het gebied van kennis en ervaring met CO₂ afvang en CO₂ opslag.
- De Rijksoverheid zal in 2008 duidelijkheid geven over lange termijn beheer, aansprakelijkheden en verantwoordelijkheden met betrekking tot CO₂-opslagvelden. De Rijksoverheid draagt zorg voor een goede afstemming in de keten van afvang, transport en opslag.
- Warmte:
Partijen streven naar een maximale benutting van het potentieel aan duurzame en rest-warmte in de gebouwde omgeving, industrie en glastuinbouw.
- Infrastructuur:
De energiesector zal bevorderen dat de netbeheerders de elektriciteitsnetten geschikt maken voor een sterke toename van decentraal opgewekt vermogen, delen van het gasnet geschikt maken voor decentraal opgewekt groen gas, en de nodige netaansluitingen voor wind op zee realiseren. Een veilig en betrouwbaar elektriciteitsysteem vereist dat netbeheerders de daartoe benodigde technische specificaties kunnen toepassen.

Kritiek

Natuurorganisaties zijn geen convenantpartijen. Zij hebben – net als op het sectoroverstijgend Duurzaamheidsakkoord - veel kritiek op het Sectorakkoord. Ook energiebedrijf Eneco heeft het akkoord niet ondertekend, omdat ook zij het onder de maat vinden, te vrijblijvend.

Volgens de natuurorganisaties zou het sectorakkoord de weg effenen voor een forse uitbreiding van het aantal kolencentrales en ertoe leiden dat er geen gunstig investeringsklimaat ontstaat voor duurzame energie in Nederland. De Nederlandse klimaat- en energiedoelen zouden met het Sectorakkoord Energie onhaalbaar worden.

Kritiekpunten zijn de volgende.

- De voorstellen voor duurzame energie worden fragmentarisch en weinig concreet gevonden.
- Oplossingen voor de barrières voor duurzame energie zouden ontbreken. Duurzame energie zou voorrang moeten krijgen op het elektriciteitsnet, de overheid zou een “stopcontact op zee” moeten aanleggen en vergunningprocedures voor wind op zee moeten versnellen.
- De overheid subsidieert proefprojecten voor CO₂-opslag, maar krijgt er van de energiebedrijven geen enkele garantie voor terug. De toezegging van bedrijven om nieuwe kolencentrales geschikt te maken voor installaties om CO₂ af te vangen wordt een lege huls gevonden.



den. Het blijft ongewis of kolencentrales ook daadwerkelijk hun uitstoot gaan verminderen door CO₂ ondergronds op te slaan. Het is volgens Natuur en Milieu niet aannemelijk dat energiebedrijven zullen investeren in dure CO₂-opslaginstallaties zonder harde afspraken of een verplichting.

- Het kabinet maakt zijn ambities niet waar voor een duurzamere energievoorziening, die minder afhankelijk is van fossiele energie uit het buitenland.

Sectorakkoord industrie

De industriector heeft langetermijnafspraken gemaakt over doelmatiger energieverbruik met de bewindslieden van VROM, EZ en LNV. Op dinsdag 1 juli 2008 werd het akkoord ondertekend.

Ministers Cramer (VROM), Van der Hoeven (EZ), Verburg (LNV), staatssecretaris De Jager (Financiën), gedeputeerde Blik-de Jong namens het Interprovinciaal Overlegorgaan (IPO) en vertegenwoordigers van 21 branche-organisaties ondertekenden de meerjarenafspraken over doelmatiger energieverbruik (MJA3).

De afspraken over energie-efficiëntie zijn vrijwillige maar niet vrijblijvende afspraken tussen overheid, bedrijfsleven en instellingen. De afspraken vormen in feite het sectorakkoord met de industrie dat was aangekondigd in het werkprogramma Schoon en Zuinig, het uitgangspunt voor het klimaatbeleid in deze kabinetsperiode.

De belangrijkste afspraken luiden als volgt.

- Bedrijven spannen zich in gezamenlijke 30% energie-efficiëntieverbetering te bereiken tussen 2005 en 2020.
- Branche-organisaties stellen een zogeheten routekaart voor de sector op die inzicht biedt in kansen voor de lange termijn en is gericht op innovatieve trajecten voor doelmatiger energieverbruik.
- De rijksoverheid faciliteert via uitvoeringsorganisatie SenterNovem bedrijven en branche-organisaties hierin. Het gaat dan bij voorbeeld om het helpen opstellen van energie-efficiëntieplannen, het ondersteunen van de invoering van energiezorg, de jaarlijkse monitoring van de MJA's en het organiseren van bedrijvendagen.
- De provincies en gemeenten zullen als bevoegd gezag bij handhavend optreden op basis van de Wet Milieubeheer deelname aan MJA laten meewegen. Provincies en gemeenten stellen de energie-efficiëntieplannen vast.

De reden om te kiezen voor het instrument van meerjarenafspraken is dat de afgelopen vijftien jaar hier veel succes mee is geboekt. In de aangesloten branches is een gemiddelde energiebesparing van 2% per jaar gerealiseerd. De meerjarenafspraken worden in MJA3 verlengd, geïntensiveerd en verbreed.

Energieakkoord Noord-Nederland

Op 8 oktober 2007 tekenden minister Van der Hoeven van Economische Zaken en minister Cramer van VROM een energieakkoord met de Energy Valley Provincies Drenthe, Fryslân, Groningen en Noord-Holland. Dit energieakkoord vormt een belangrijke onderlegger om de groeiambities van Energy Valley verder vorm te geven.

Dit zou de belangrijkste kapstok moeten zijn voor de duurzame energieontwikkelingen in het Noorden. Het akkoord heeft de volgende doelstellingen.

- De genoemde kabinetsdoelstellingen op het gebied van klimaat en energie te helpen realiseren.
- De energiegerelateerde en energie-innovatieve activiteiten in Noord-Nederland te versterken en te bevorderen waardoor mede een bijdrage kan worden geleverd aan de economische ontwikkeling van Noord-Nederland.
- Door de ambities in dit energieakkoord uit te voeren hebben de betrokken partijen de intentie om:
 - 40-50 PJ duurzame energie en 4-5 Mton CO₂-emissiereductie in 2011 te realiseren in Noord-Nederland
 - 15-20 Mton CO₂-emissiereductie na 2011 in Noord-Nederland te bereiken, waar mogelijk via CO₂-afvang en –opslag, rekening houdend met de omstandigheid dat CO₂-afvang en –opslag zowel op nationaal als Europees vlak nog volop in ontwikkeling is.

De Rijksoverheid en de Noordelijke Provincies gaan deze kabinetsperiode intensief met elkaar samenwerken om eventuele knelpunten in de ruimtelijke ordening en energie-infrastructuur weg te nemen. Door een gebundelde inzet van provinciaal en Rijksbeleid moet het voor bedrijven en kennisinstellingen gemakkelijker worden om energieprojecten te realiseren.

De inspanningen van de overheden zijn er deze kabinetsperiode op gericht om energieprojecten van de grond te krijgen die aansluiten bij de sterke punten van het Energy Valley-gebied. Dan gaat het om projecten op het terrein van:

- energiebesparing in de gebouwde omgeving, glastuinbouw en industrie
- duurzame energie: onder andere biomassa, windenergie en zonne-energie



- biobrandstoffen en duurzame mobiliteit
- schoon fossiele energie door het mogelijk maken van opslag van CO2
- het stimuleren van onderzoek en innovatie voor energie.

De Stichting Energy Valley ondersteunt de overheden bij realisatie van de doelstellingen uit het energieakkoord, door op projectniveau als intermediair naar marktpartijen op te treden.

Ook op dit akkoord is kritiek waarneembaar. Er zijn geluiden die beweren dat de politiek terug wil komen op de afspraken die destijds zijn gemaakt. Het akkoord zou een wassen neus zijn; er zou verder niets gebeuren.

Powerteam

In oktober 2008 heeft Hans Haerkens (VNO-NCW Noord) het initiatief genomen tot de oprichting van het Power Team. Uitspraken van de Raad van State en diverse uitingen van publiek debat toonden de noodzaak aan van het tijdig uitwisselen van cruciale informatie. Zorgvuldig handelen en snel kunnen schakelen en indien nodig opschalen zijn belangrijke voorwaarden om de voortgang en vereiste zorgvuldigheid te bewaken. Met nadruk zijn de bijeenkomsten van het Power Team hebben informeel en vertrouwelijk van karakter.

De insteek hiervan was om in een klein gezelschap van geestverwanten, experts en direct betrokkenen uit het publieke en private domein elkaar op persoonlijke titel periodiek te spreken over belangwekkende Noord-Nederlandse energieaangelegenheden en aanverwante ontwikkelingen. Dit vanwege de noodzaak om “scherp te navigeren” bij de aangekondigde grootschalige energie-investeringen in Noord-Nederland. Eén en ander zou moeten plaatsvinden binnen de context van een goede balans tussen economische en ecologische belangen.

Samenstelling

Hans Alders	voorzitter, EnergieNed
Max van den Berg	CdK Groningen
Wouter van Dieren	IMSA Amsterdam
Frits de Groot	VNO-NCW
Rien Herber	NAM
Karen Lagendijk	Nuon
Hendrik Oosterveld	LNV Noord
Maarten Reijgersberg	Aannemersbedrijf De Boer en De Groot
Dig Isha	RWE



Peter Struik	V&W Noord-Nederland/Rijkswaterstaat
Durk van Tuinen	Frisia Zout
Cor Zijderveld	SBE (ex-AkzoNobel)
Hans Haerens	VNO-NCW Noord / VNO-NCW
Wilfred Alblas	Natuurmonumenten
Hidde van Kersen	Waddenvereniging
Gertjan Lankhorst	Gasterra
Geert Graaf	Gastransport Services (GTS)
Harm D. Post	Groningen Seaports
Lambert Zwiers	VNO-NCW Noord
Catrinus Jepma	Rijksuniversiteit Groningen
Herman Sieben	Staatsbosbeheer

Voortzetting

Momenteel wordt gewerkt aan een vervolg dat een vorm zou moeten krijgen als het voormalige OOG (het landelijke Overleg Olie en Gas). Dit zou ruimte bieden om moeilijke, complexe en vooral gevoelige zaken openlijk en informeel te bespreken op hoger niveau, waar harde onderhandelingen tot impasses zouden leiden.

Conclusies

Onder bedrijven en NGO's bestaat consensus over de doelen van schoon en zuinig, en dat besparing (m.n. nuttig gebruik van restwarmte), wind, biomassa en CCS de belangrijkste pijlers zijn voor de transitie in de energiesector.

Zo breed als het draagvlak is voor de doelstellingen zelf, zo broos is het voor de uitwerking ervan in de convenanten tussen rijksoverheid en bedrijfsleven. Aanvankelijk leken de verschillen tussen de plannen van de maatschappelijke organisaties en de branche- en ondernemersverenigingen klein en makkelijk overbrugbaar. Men zou met elkaar om de tafel gaan zitten in het traject naar de duurzaamheidsconvenanten tussen sectoren en overheid om uitvoering te geven aan het programma Schoon en Zuinig. Het tegenovergestelde is gebeurd. Milieuorganisaties zijn buiten de afspraken gehouden en de akkoorden zijn bilaterale convenanten geworden. De afspraken konden stevast op zware kritiek rekenen vanuit de maatschappelijke hoek: "veel te vrijblijvend allemaal." Het bedrijfsleven heeft de afspraken verschoond weten te houden van afrekenbare milieuresultaten en investeringen. Garanties voor milieuprestaties ontbreken tegenover toegezegde overheidssteun. De overheid heeft het bedrijfsleven nodig voor het halen van de klimaat- en

energiedoelen, maar de bedrijven tonen zich niet bereid verantwoordelijkheid te nemen, vanwege onzekerheid t.a.v. de gevolgen voor de concurrentiepositie.

De oude spanningen tussen de doelstellingen van het energiebeleid (schoon, betaalbaar, betrouwbaar) en de belangenpartijen manifesteren zich nu nog wel rond de plannen voor nieuwe, kolengestookte elektriciteitscentrales in de Eemshaven van Nuon en RWE. Hoe passen deze centrales in de energietransitie? Wat zijn de consequenties voor *schoon*, *betaalbaar* en *betrouwbaar*? Is 30% CO₂-reductie in 2020 nog haalbaar als deze centrales doorgaan? Kan CCS voldoende garantie bieden om de CO₂-uitstoot op tijd en genoeg te beperken? Zijn deze kolencentrales wel nodig voor de betrouwbaarheid? Wordt voldoende gedaan om het economisch potentieel aan energiebesparing en duurzame bronnen te benutten? Bedrijven beroepen zich op betaalbaarheid en betrouwbaarheid en wijzen voor schoon naar de overheid die de randvoorwaarden daarvoor zou moeten scheppen met behoud van een gelijk speelveld: laat het emissiehandelssysteem zijn werk doen. NGO's vinden dat het klimaat daar niet op kan wachten en de bedrijven, als veroorzakers van het probleem, zelf ook verantwoordelijkheid hebben voor schoon, waar de overheid dat niet afdwingt. Zij eisen garanties van overheid of bedrijven, om zeker te stellen dat de klimaatdoelen worden gehaald als het ETS daar onvoldoende marktprikkel voor levert. Zoals in de analyse in hoofdstuk 2 is geconstateerd ontbreekt het de overheid aan adequate instrumenten om de collectieve doelen schoon, betaalbaar en betrouwbaar af te dwingen.

Voor de defensieve opstelling van de bedrijven lijkt in de samenleving steeds minder begrip te bestaan. Als machtspartij met een maatschappelijke functie wordt van hen een voortrekkersrol verwacht in de energietransitie. Dat besef groeit; er lijkt zich dan ook een kentering af te tekenen. Een groeiend aantal partijen realiseert zich dat een nieuw energietijdperk is begonnen, dat ook veel kansen biedt voor voorlopers die hierop weten te anticiperen. Regionale initiatieven als Energy Valley en Eemdelta Green/Costa Due grijpen de transitie aan om er economisch sterker uit te komen. Zij zien dat Noord-Nederland en de Eemdelta gunstige kenmerken heeft om van de pijlers efficiëntie, wind, biomassa en CCS te profiteren en zich te profileren als industrieel complex van de 21^e eeuw. Als het geen kans is, dan is het wel noodzaak. Deze initiatieven komen hoofdzakelijk vanuit de regionale overheden, die afhankelijk zijn van bedrijven voor realisatie ervan. Met de SBE vinden echter steeds meer bedrijven aansluiting.

Met de plannen voor 4000 MW nieuw fossiele opwekkingscapaciteit is de ontwikkeling van CCS noodzakelijk om CO₂-doelen uit het Noord-Nederlands energieakkoord binnen bereik te houden, maar ook om de ambities voor een sterke groen energie-chemiecluster te realiseren. Daarmee wordt ook een bijdrage geleverd aan het supranationale belang van CCS als klimaatmaatregel. In alle akkoorden wordt het belang van CCS benadrukt en met het Kernteam CCS Noord-Nederland



is de aanzet gegeven tot een sterke Noordelijke coalitie van ketenpartners. Het Plan van Aanpak ligt er. Het convenant kan overeenstemming bereiken over voortzetting hiervan door concretisering van het belang van CCS, het benodigde onderzoek, de posities in het Noorden, oppakken van verantwoordelijkheden, de juridische aspecten, tijdlijnen, borging, monitoring, etc.. Boter bij de vis.

Enkele mogelijke afspraken ter overweging zijn de volgende.

- Kan van fase 2 (het kolenvergassingsdeel) worden afgezien tot CCS-garantie kan worden gegeven?
- Inzetten op hoog aandeel en duurzame biomassa en sterk maken voor concept groene chemie van SBE en Eemsdelta Green. Nuon Magnum als spil in biochemie.
- Stakeholders verwachten ten minste aanpassingsbereidheid van Nuon en RWE.